

Project: het draagvlak van de solidariteit TOR/DS2001

Deelrapport 1: technisch verslag van opzet en verloop van de dataverzameling

PROMOTOR: MARK ELCHARDUS

VORSER: CHRISTINE TRESIGNIE

Vakgroep Sociologie
Onderzoeksgroep TOR
Vrije Universiteit Brussel

1	<i>Situering van het onderzoek</i>	4
2	<i>Vragenlijst</i>	5
3	<i>Steekproeftrekking</i>	7
4	<i>Respons</i>	8
5	<i>Controle en data-invoer</i>	10
6	<i>Beoordelen van representativiteit</i>	10
	<u>6.1</u> <i>Leeftijd</i>	12
	<u>6.2</u> <i>Onderwijsniveau</i>	14
	<u>6.3</u> <i>Regionale spreiding</i>	16
	<u>6.4</u> <i>Context vragenlijst</i>	17
	6.4.1 Subjectieve gezondheidstoestand	17
	6.4.2 Rookgedrag.....	18
	<u>6.5</u> <i>Participatiepositie</i>	19
	6.5.1 Niet-beroepsactieven	19
	6.5.2 Werkenden versus werklozen	20
7	<i>Tabel met wegingen naar onderwijs en leeftijd</i>	21
8	<i>Verdeling van gewogen achtergrondkenmerken</i>	22
	<u>8.1</u> <i>Tijdstip van aankomst ingevulde enquête</i>	22
	<u>8.2</u> <i>Gewogen onderwijsniveau</i>	22
	<u>8.3</u> <i>Participatiepositie in de maatschappij</i>	23
	<u>8.4</u> <i>Inkomenspositie</i>	27
	<u>8.5</u> <i>Gezinssituatie</i>	29
	<u>8.6</u> <i>Geloof</i>	32
	<u>8.7</u> <i>Risicopositie</i>	33
	<u>8.8</u> <i>Media</i>	37
	<u>8.9</u> <i>Participatie</i>	39
9	<i>Constructie schalen en frequenties</i>	39
	<u>9.1</u> <i>Sociale Zekerheid</i>	40
	<u>9.2</u> <i>Levensstijlaansprakelijkheid</i>	41
	<u>9.3</u> <i>Levensloopaansprakelijkheid</i>	42
	<u>9.4</u> <i>Positieve Perceptie Genetica</i>	43
	<u>9.5</u> <i>Steun Risicoselectie Autoverzekeringen</i>	44

9.6	<u>Gelijkheidsstreven</u>	45
9.7	<u>Sociale Zekerheid Altruïsme</u>	46
9.8	<u>Steun verhogen uitkeringen</u>	47
9.9	<u>Negatieve Perceptie SZ</u>	48
9.10	<u>Positieve Perceptie Sociale Zekerheid</u>	49
9.11	<u>Verbondenheid</u>	50
9.12	<u>Nieuwe breuklijn</u>	51
	9.12.1 Etnocentrisme	51
	9.12.2 Antipolitieke houdingen	52
	9.12.3 Autoritarisme	53
	9.12.4 Utilitair individualisme	53
9.13	<u>Onbehagen</u>	54
	9.13.1 Negatief toekomstbeeld	54
	9.13.2 Onveiligheidsgevoel	55
10	<i>Bibliografie van de voor dit onderzoek geraadpleegde werken</i>	56

1 Situering van het onderzoek

Het onderzoeksproject “Het draagvlak van de solidariteit” situeert zich in het verlengde van het onderzoek naar de ‘nieuwe sociale kwestie’ dat werd gesteund en gefinancierd als een Interuniversitaire Attractiepool IUAP (DWTC6). Binnen de IUAP legde de TOR-werkgroep zich toe op het onderzoek van opvattingen en houdingen. In dat kader werd gestart met een onderzoek naar houdingen en opvattingen over solidariteit, met bijzondere aandacht voor de risicosolidariteit waarvan werd verwacht dat zij, ten gevolge van de nieuwe sociale kwestie en de nadruk op verantwoordelijkheid, zou kunnen afbrokkelen. De IUAP “nieuwe sociale kwestie” werd na 2001 niet verlengd, waardoor het onderzoek naar het draagvlak van de solidariteit in financiële ademnood geraakte. Het verzamelen van de gegevens kon worden afgerond door het gebruik van eigen financiële middelen van de TOR-onderzoeksgroep en dank zij steun van de onderzoeksraad (OZR) van de Vrije Universiteit Brussel. De analyse van de verzamelde gegevens werd gefinancierd door een samenwerkingsverband tussen Knack-magazine, P&V-verzekeringen en de TOR-onderzoeksgroep.

Het initiatief tot het meten van het draagvlak van de solidariteit werd genomen omdat een aantal pijlers waarop die solidariteit steunt, aangetast lijken. Het welbegrepen eigenbelang, lang kenmerkend voor ons sociaal zekerheidssysteem, is ten dele weggefallen door wat Rosanvallon het scheuren van de ‘voile d’ignorance’ noemt. Risico’s zijn niet langer ongekend. Bepaalde risico’s zoals werkloosheid en ziekte zijn meer en meer voorspelbaar geworden, vooral ten gevolge van de toegenomen kennis en de capaciteit tot informatieverwerking. Daardoor levert het welbegrepen eigenbelang een minder vanzelfsprekende bijdrage tot de solidariteit. Met dit onderzoek willen we nagaan hoe groot de solidariteit in Vlaanderen nog is; hoe groot,

specifiek, de risicosolidariteit nog is; en bij welke groepen en onder invloed van welke factoren de solidariteit afbrokkelt. Het onderzoek krijgt de naam TOR/DS2001, Draagvlak Solidariteit 2001.

2 Vragenlijst

Op basis van een literatuurstudie werd een analyseschema opgesteld. Dit schema diende als leidraad voor het opstellen van de vragenlijst. Over de literatuurstudie zal in de deelrapporten en substantieve publicaties worden gerapporteerd.

Voor het verzamelen van de gegevens opteerden we voor een postenquête. Die keuze werd ingegeven door de beperkte financiële middelen waarover we beschikten. Een postenquête wordt doorgaans superieur geacht aan een telefonische enquête, maar inferieur aan een enquête via face-to-face interviews. In vergelijking met deze laatste heeft zij in feite zowel voor- als nadelen. Tot de voordelen behoren:

- de veel lagere kost, waardoor het aantal respondenten doorgaans hoger kan zijn,
- de mogelijkheid te werken met een zuivere, toevallige steekproef, daar waar face-to-face-interviews haast altijd met een geblokte steekproef moeten werken;
- de afwezigheid van een interviewer die de respondent kan beïnvloeden en sociaal wenselijke antwoorden kan bevorderen.

Tot de nadelen van de postenquête behoren:

- het beperkter aantal vragen dat kan worden gesteld (postenquêtes dienen korter te zijn dan face-to-face-interviews);
- de mogelijkheid dat de respondent, bij afwezigheid van een interviewer, de vragen niet begrijpt en fouten maakt bij het invullen van de vragenlijst;
- de lagere respons.

Bij het voorbereiden van de vragenlijst en het uitvoeren van de postenquête werd geprobeerd de nadelen zoveel mogelijk te ondervangen en te minimaliseren.

Bij de opmaak van vragenlijst werd heel wat aandacht besteed aan de duidelijkheid en verstaanbaarheid van de vraagstellingen. Ook werd, om de drempel voor het invullen van de enquête zo laag mogelijk te houden, de vragenlijst beperkt in lengte. Voor de vragenlijst werd gezocht naar vragen die niet alleen relevant zijn voor het onderzoek maar die ons toelaten internationale vergelijkingen te maken. Daarnaast werden voor een aantal onderzoeksvragen, nieuwe indicatoren ontwikkeld. Om deze nieuwe meetinstrumenten te toetsen werd een testenquête opgesteld. Deze werd afgenomen bij 740 respondenten. Na het verwerken van de testenquête werd een eerste ontwerp van vragenlijst gemaakt. Deze werd grondig besproken in de TOR-onderzoeksgroep, wat resulteerde in een tweede versie. Om de toegankelijkheid, de verstaanbaarheid, de eenduidigheid en het gemak van het invullen van die vragenlijst nog te vergroten, werden twee soorten zogeheten “cognitieve labo’s” opgestart. De vragenlijst werd voorgelegd aan twee groepen van elk ongeveer 15 oudere mensen en laaggeschoolden. Een van die groepen kreeg de vragenlijst voorgelegd en diende ze in te vullen zonder onze aanwezigheid. Aan de proefpersonen werd de mogelijkheid geboden om de vragen van opmerkingen te voorzien en daarover na het invullen met de onderzoekers te overleggen. Dit liet ons toe om de mogelijke pijnpunten in de vragenlijst te detecteren. De tweede groep proefpersonen vulde de vragenlijst in aanwezigheid van de onderzoekers in. Dat liet de respondenten toe vragen te stellen en mogelijke moeilijkheden te melden. Op basis van die proeven, alsook van de andere besprekingen van de vragenlijst en de testenquêtes werd de vragenlijst ook strak getimed. Er werd gestreefd naar een

duurtijd voor het invullen van 20 minuten bij laaggeschoolde respondenten. Deze tijdsduur werd vooropgesteld om de aandacht van de respondent te optimaliseren en de inspanningsgraad van de mensen te minimaliseren.

De gehanteerde cognitieve labo's leverden ons erg nuttige informatie op om onze vragenlijst in een definitieve versie te gieten. Zo werd, aan de hand van de bevindingen, besloten de vragenlijst in te korten aangezien een aantal personen te veel tijd nodig had om ze in te vullen. Ook op het vlak van de zinsconstructie en de woordenschat werden nog talrijke aanpassingen doorgevoerd. Bijna alle vragen waarvoor we ons op Nederlands onderzoek hadden gebaseerd, dienden vertaald in Zuid Nederlands. Naast het inhoudelijke werd nog specifiek aandacht besteed aan de lay-out en de vormgeving van de vragenlijst omdat op die manier de snelheid van invullen kan worden verhoogd en het aantal fouten verlaagd. We hebben getracht de lay-out zo aantrekkelijk mogelijk te maken door de vragenlijst in de vorm van een boekje te drukken.

3 Steekproeftrekking

De beoogde populatie van het TOR/DS2001 omvat de inwoners van het Vlaamse Gewest tussen 18 en 75 jaar oud. De steekproef werd getrokken op het Rijksregister, een ambtelijke gegevensbank voor bevolkingsgegevens. Er werd gebruik gemaakt van een zuiver toevallig steekproef zonder blokking of clustering, wat een grotere kans tot representativiteit heeft dan bijvoorbeeld een bloksteekproef vermits in onze opzet alle gemeenten in Vlaanderen aan bod kunnen komen. De steekproef die voor TOR/DS2001 getrokken werd bestond uit 7500 adressen die allen gebruikt werden voor de postenquête.

4 Respons

Bij het opstellen van de vragenlijst hebben we het maximaliseren van de respons als de grote prioriteit vooropgesteld. Dit principe werd eveneens gehanteerd bij het eigenlijke veldonderzoek, in dit geval, het verzenden van de vragenlijst. Op woensdag 4 april 2001 werden 7500 vragenlijsten verzonden naar de adressen uit de steekproef. We kozen bewust voor deze midweekdag opdat de vragenlijsten dan voor het weekend de respondenten zouden bereiken. Hierdoor beschikten de respondenten over een weekend om de vragenlijst in te vullen. Ongeveer twee weken na het verzenden van de vragenlijst werd op 19 april een herinneringskaartje gezonden. Deze aanmaning had de bedoeling de mensen die het beantwoorden van de survey uitstelden, aan te zetten deze in te vullen en op te sturen. Op 12 mei werd nog een laatste poging ondernomen om de non-respons te verlagen door een tweede maal de vragenlijst op te sturen naar alle respondenten.

In de tabel hieronder wordt het verloop en de respons van de survey schematisch voorgesteld. We hebben de respons in verschillende periodes ingedeeld zodat we bij de analyse van de gegevens kunnen nagaan of er verschillen zijn tussen de vragenlijsten die in het begin zijn binnen gekomen en deze die later bijvoorbeeld na de tweede zending, zijn binnengekomen.

In de eerste fase van de postenquête, nog vóór het verzenden van het herinneringskaartje, hebben 2155 respondenten de vragenlijst ingevuld en teruggezonden. Dit stemt overeen met een brutoresponsratio van 28.72%.

Op het einde van de tweede fase, na het verzenden van het herinneringskaartje, hadden we 2886 ingevulde vragenlijsten verzameld oftewel 38.46%. Het effect van het herinneringskaartje zou dan grosso modo op een responsratio van 10 procentpunten geschat

kunnen worden. Twee weken later werd de vragenlijst nogmaals opgestuurd.

	Aantal per periode	Cumulatief aantal	Cumulatief percentage
Periode 04/04 - 10/04	1238	1238	16.5
Periode 11/04 - 18/04	466	1704	22.71
Herinneringskaartje 19/04			
Periode 19/04 - 23/04	451	2155	28.72
Periode 24/04 - 01/05	508	2663	35.49
Tweede maal vragenlijst 12/05			
Periode 02/05 - 17/05	223	2886	38.46
Periode 17/05 - 01/06	793	3679	49.03

Het vlotte verloop van het onderzoek liet ons toe op 1 juni het veldwerk af te ronden. Bij het afsluiten beschikten we in totaal over 3692 ingevulde vragenlijsten, wat overeenkomt met een brutorespons van 49.03%.

Tussen het trekken van de steekproef en het uiteindelijk verzenden van de vragenlijst gingen enkele maanden voorbij. Dit betekent dat een aantal personen in tussentijd verhuizen, overlijden, langdurig afwezig zijn, zwaar ziek werden of algemeen in een psychische of fysieke toestand terechtkomen die hen niet toelaat de vragenlijst in te vullen. Doorgaans wordt er van uitgegaan dat ongeveer 7% respondenten uit de initiële steekproef zich in één van deze situaties bevindt, en dus eigenlijk geen deel uitmaakt van de onderzoeksbevolking. Op een steekproef van 7500 respondenten betekent dit 6975 effectieve respondenten. In totaal werden ons 3679 vragenlijsten teruggezonden wat een nettorespons betekent van 52,75%. In de volgende sectie zullen we zien dat een aantal van die vragenlijsten nog werden geëlimineerd omdat ze onvoldoende zorgzaam waren ingevuld. We schatten onze uiteindelijke nettorespons op 51,8%. Dat is zeer bevredigend voor een postenquête. Uit de analyse, achteraf, van de datum van ontvangst van de vragenlijsten

kan nochtans worden besloten dat een tweede herinneringskaartje de respons nog zou hebben verhoogd.

5 Controle en data-invoer

De volgende stap in het onderzoek omhelst de controle op de kwaliteit van de ingevulde vragenlijsten en het inponsen van de gegevens. Vooraleer de vragenlijsten te laten inponsen, werden ze één voor één manueel nagekeken. Hiermee beoogden we de betrouwbaarheid van de gegevens te verhogen. Na het nakijken bleven nog 3616 valide vragenlijsten over. Na controle werden dus 63 vragenlijsten geëlimineerd. Dit betekent een uiteindelijke nettorespons van 51.84%.

De gegevens uit de 3616 vragenlijsten werden vervolgens ingeponst. Om de validiteit te verhogen en het aantal inponsfouten te minimaliseren, werden ze dubbel ingevoerd. Voor de tweede inponsing werd gebruik gemaakt van een programma dat de invoerder een waarschuwingssignaal gaf als een ander cijfer werd ingevoerd dan bij de eerste inponsing. Aangezien de invoerder de vragenlijst dan bij de hand heeft, kon meteen het juiste cijfer worden ingevoerd. Het afgeleverde gegevensbestand bevatte dus nauwelijks fouten waardoor na een korte periode van controle en datacleaning van start kon gegaan worden met de analyse van de gegevens.

6 Beoordelen van representativiteit

Hoewel een respons van bij de 50% zeer hoog is voor een post-enquête, is dat relatief laag, vergeleken bij de beter geslaagde face-to-face-enquêtes die een respons van 60 à 65% halen¹. Deze lagere respons kan de representativiteit schaden, wat dan weer kan worden gecompenseerd door het zuivere karakter van de toevalssteekproef en

¹ Toch als men deze berekend op het aantal gecontacteerde adressen en niet op het aantal getrokken adressen en vervangadressen. Bij de laatste berekeningswijze is de respons voor face-to-face enquêtes veel lager.

de grotere omvang van de steekproefbevolking. We hebben in elk geval besloten de representativiteit van onze steekproef nauwkeurig te vergelijken met een aantal gekende face-to-face-enquêtes en waar mogelijk met een standaard (bv. bevolkingsstatistieken). We controleren en vergelijken achtereenvolgens de gegevens betreffende geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, regionale spreiding, fysieke conditie en participatiepositie. Op die manier kan proefondervindelijk worden vastgesteld of de representativiteit van een post-enquête al dan niet moet onder doen voor die van de face-to-face.

6.1 Geslacht

De steekproef van TOR/DS2001 bestaat uit 49.1% mannen en 50.9% vrouwen. De verdeling in het Vlaamse gewest is 49.7% mannen en 50.3% vrouwen voor de leeftijdsgroep 18-75 jarigen. Onze verdeling mannen – vrouwen sluit dus bijzonder nauw aan bij de reële verdeling in de bevolking.

De afwijking wordt berekend als $((\text{standaardwaarde} - \text{steekproefwaarde}) / \text{standaardwaarde}) \times 100$. De totale afwijking wordt berekend als de som van de kwadraten van de afwijkingen per onderscheiden bevolkingscategorie.

We stellen vast dat, voor wat de geslachtsverdeling betreft, de totale afwijking van TOR/DS2001 veel kleiner is dan die van de vijf face-to-face enquêtes waarmee we kunnen vergelijken.

TABEL 1: GESLACHT VERGELEKEN MET STANDAARD, AFWIJKING EN TOTALE AFWIJKING

	Standaard		
	DS 2001	1999 ²	Afwijking
Man	49,1	49.7	1.21
Vrouw	50,9	50.3	-1.19
Totaal	100,0	100	1.44

TABEL 2: GESLACHT; VERGELIJKING VAN DE FACE-TO-FACE ENQUÊTES MET DE STANDAARD, AFWIJKING EN TOTALE AFWIJKING

	Stan- daard 1999	VRIND 98 ³	≠	VRIND 99 ⁴	≠	VRIND 00 ⁵	≠	TOR98 6	≠	ISPO 99	≠
Man	49,7	51	-2.62	50.9	-2.41	51.9	-4.43	46.6	6.24	53.1	-6.84
Vrouw	50,3	49	2.58	49.1	2.39	48.1	4.37	53.4	-6.16	46.9	6.76
Totaal	100,0	100	6.76	100	5.76	100	19.36	100	38.44	100	46.24

6.1 Leeftijd

Wat betreft de leeftijdsverdeling komt de post-enquête TOR/DS20001 vrij goed overeen met de labour force survey, die hier als relatieve standaard wordt gebruikt. Hij sluit dichter aan bij die relatieve standaard dan drie van de vijf face-to-face enquêtes. Zowel voor geslacht als voor de leeftijdsverdeling doet de ISPO-enquête het relatief slecht.

² Bevolking van het Vlaamse Gewest naar geslacht voor de leeftijdscategorie 18-75 jarigen. Voor de ganse bevolking van het Vlaamse Gewest is de verdeling 49.1% mannen en 50.9% vrouwen. Bron: Bevolkingsstatistieken op 1.1.1999, NIS, Ministerie van Economische Zaken.

³ Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1998), Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND), APS-surveys, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek.(VRIND1998 originele file)

⁴ Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1999), Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND), APS-surveys, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek.(VRIND1999 originele file)

⁵ Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2000), Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND), APS-surveys, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek (VRIND2000 originele file).

TABEL 3: LEEFTIJD, VERGELIJKING MET RELATIEVE STANDAARD, AFWIJKING EN TOTALE AFWIJKING

Relatieve standaard			
	DS2001	LFS	Afwijking
18-25	13,5	13.2	-2.27
26-35	18,4	20.4	9.80
36-45	23,5	21.1	-11.37
46-55	18,8	17.8	-5.62
56-65	14,3	14.4	0.69
66-75	11,6	13.0	10.77
Totaal	100,0	100	63.09

TABEL 4: VERGELIJKING VAN DE FACE-TO-FACE SURVEYS MET DE RELATIEVE STANDAARD, AFWIJKING EN TOTALE AFWIJKING

Surveys											
	LFS	VRIND98	≠	VRIND99	≠	VRIND00	≠	TOR98	≠	ISPO	≠
18-25	13.2	13,4	-1.52	13.6	-3.03	12.5	5.30	13,7	-3.79	8.8	33.33
26-35	20.4	18,4	9.80	21.7	-6.37	18.7	8.33	20,5	-0.49	18.5	9.31
36-45	21.1	21,3	-0.95	21.3	-0.95	21.2	-0.47	20,7	1.90	23.6	-11.85
46-55	17.8	19,5	-9.55	15.9	10.67	20.6	-15.73	19,6	-10.11	20.9	-17.42
56-65	14.4	15,1	-4.86	14.5	0.69	14.8	-2.78	15,4	-6.94	15.9	-10.42
66-75	13.0	12,3	5.38	12.9	0.77	12.1	6.92	10,1	22.31	12.3	5.38
Totaal	100,0	100	40.50	100	27.60	100	66.79	100	111.1	100	196.5

In bovenstaande tabel beperken we ons tot een vergelijking met een relatieve standaard. Mits hercodering van de leeftijdscategorieën kunnen we ook een vergelijking maken met de bevolkingsstatistieken. De leeftijdscategorieën die het NIS in de bevolkingsstatistieken hanteert, werden anders afgebakend dan die in bovenstaande tabel. Om de cijfers vergelijkbaar te maken, hebben we onze leeftijdscategorieën gehercodeerd.

⁶ TOR 1998/23 ELCHARDUS, M., HOOGHE, M. en W. SMITS, *Codeboek bij de survey TOR98: algemene beschrijving, frequenties en vragenlijst*. 1998, VUB, Vakgroep Sociologie (Middenveldsurvey ongewogen)

TABEL 5: LEEFTIJDVERDELING IN TOR/DS2001 VERGELEKEN MET DE STANDAARD, AFWIJING EN TOTALE AFWIJING

	DS2001	Standaard Bevolking 1999 ⁷	Vershil
20-29	17,6	17.9	1.68
30-39	21,0	22.2	5.41
40-49	21,1	20.4	-3.43
50-59	17,6	16.4	-7.32
60-75	19,8	19.8	0.00
Totaal	100.0	100.0	19.49

Uit de tabel kan men opmaken dat de leeftijdsverdeling in onze steekproef een goede weerspiegeling biedt van de leeftijdsverdeling in de Vlaamse bevolking. Voor de categorie 60-75 jarigen beschikken we zelfs over een identiek percentage als in de Vlaamse bevolking.

6.2 Onderwijsniveau

De verdeling over de onderwijsniveaus in onze steekproef vergelijken met de verdeling in de Vlaamse bevolking, stelt ons voor een probleem. De recentste cijfers waarover we beschikken, dateren van de Volkstelling van 1991. Over een tijdspanne van 10 jaar kunnen we veronderstellen dat deze verdeling afwijkt van de realiteit. De volgende Volkstelling vindt op het einde van 2001 plaats, waardoor we deze resultaten niet als vergelijkingspunt kunnen gebruiken. We kunnen hier dus niet vergelijken met een standaard. We beschikken wel over twee relatieve standaarden. Een eerste relatieve standaard is een samengestelde indicator die we Bevolking '97⁸ noemen. Wanneer we onze steekproef vergelijken met deze indicator vinden we net als in de

⁷ Bevolkingsstatistieken op 1.1.1999, NIS, Ministerie van Economische Zaken.

⁸ Deze samengestelde indicator is overgenomen uit TOR98. Voor meer uitleg over de gebruikte bestanden (TOR88, Ipso91, Ipso95, Vrind1, Vrind2, Cim, Volkstelling) verwijzen we naar dat rapport.. TOR 1998/23 ELCHARDUS, M., HOOGHE, M. en W. SMITS, *Codeboek bij de survey TOR98: algemene beschrijving, frequenties en vragenlijst*. 1998, VUB, Vakgroep Sociologie

andere steekproeven een ondervertegenwoordiging van de laaggeschoolden. De tweede relatieve standaard is de Labour Force Survey. Ook hier stellen we relatief grote verschillen vast voor de laaggeschoolden. De gegevens zullen dus gewogen moeten worden naar onderwijsniveau.

TABEL 6: VERGELIJKING ONDERWIJSNIVEAU IN TOR/DS2001 MET RELATIEVE STANDAARD, AFWIJKINGEN EN TOTALE AFWIJKING

	DS2001	Relatieve standaard 1		Relatieve standaard 2	
		Bevolking 97	Vershil	LFS	Vershil
Geen	1,9	19.7	25.4	22.9	35.8
Lager onderwijs	12,8				
Lager BSO	8,7	18.3	9.8	15.2	-8.6
Lager TSO	7,8				
Lager ASO	5,3	6.6	19.7	7.8	32.1
Hoger BSO	8,6	19.7	-12.7	7.1	-21.1
Hoger TSO	13,6			11.3	-20.4
Hoger ASO	12,5	10.5	-19.1	14.2	11.9
NUHO	21,0	25.2	-14.3	15.3	-37.3
UO	7,8			6.3	-23.8
Totaal	100	100	309.98	100	668.34

TABEL 7: VERGELIJKING ONDERWIJSNIVEAU IN FACE TOT FACE ENQUETES EN RELATIEVE STANDAARD, AFWIJKINGEN EN TOTALE AFWIJKING

	LFS	VRIND 98	≠	VRIND 99	≠	VRIND 00	≠	TOR98	≠	ISPO 99	≠
Geen	22.9	13.0	43.23	0.6	55.02	3.2	22.27	10.4	54.59	2.3	30.13
Lager onderw.				9.7		14.6				13.7	
Lager BSO	15.2	9.6	-14.47	14.3	5.92	9.1	-15.13	14.0	7.89	7.6	-19.74
Lager TSO		7.8				8.4				10.6	
Lager ASO	7.8	7.3	6.4	13.5	-73.08	4.7	39.74	14.2	-82.05	6.1	21.79
Hoger BSO	7.1	9.1	-28.17	19.8	-7.61	8.0	-12.68	19.6	-6.52	7.3	-2.82
Hoger TSO	11.3	14.5	-28.32			14.6	-29.20			13.6	-20.35
Hoger ASO	14.2	12.8	9.86	15.2	-7.04	11.8	16.90	17.2	-21.13	8.6	39.44
NUHO	15.3	17.0	-11.11	20.0	-30.72	18.8	-22.88	24.6	-13.89	21.8	-42.48
UO	6.3	8.5	-34.92	6.9	-9.52	6.9	-9.52			8.4	-33.33
Totaal	100.0	100.0	644.35	100.0	1363.54	100.0	527.16	100.0	1742.74	100.0	833.16

Voor wat betreft het onderwijsniveau van de bevolking vertonen alle surveys grotere afwijkingen. Deze zijn te wijten aan de ondervertegenwoordiging van laaggeschoolden bij de respondenten. Als we de gegevens van de Labour Force Survey als leidraad gebruiken (tabel 7), doen drie van de vijf face-to-face enquêtes het slechter dan TOR/DS2001. Twee van die drie doen het zelfs merkkelijk slechter. Op twee uitzonderingen na bereikte de postenquête het hoogste percentage laaggeschoolden. Dit pleit sterk tegen het gangbare oordeel dat de respons van laaggeschoolden bijzonder laag is bij postenquêtes. Terwijl er in de bevolking 18 tot 75 jaar oud naar schatting 23% mensen zijn met ten hoogste een getuigschrift van het lager onderwijs, schat TOR/DS2001 dat op 15%, het verkiezingsonderzoek van 1999 schat het op 16% en de APS (VRIND)-survey van 2000 op 18%, al de andere face-to-face surveys doen het nog slechter.

6.3 Regionale spreiding

Belangrijk voor de representativiteit is tevens de regionale spreiding. De standaard die we hanteren, is de verdeling van het aantal inwoners over de Vlaamse provincie. Onze regionale verdeling van de respondenten is een zeer goede weerspiegeling van de realiteit.

TABEL 8: VERDELING VAN DE BEVOLKING OVER DE PROVINCIES, TOR/DS2001 EN ISPO1999 VERGELEKEN MET DE STANDAARD, AFWIJINGEN EN TOTALE AFWIJKING

	Standaard ⁹	Aantal DS2001	% DS2001	Vershil	ISPO	Vershil
Antwerpen	27.6	1039	28.8	-4.35	26.7	3.26
Oost-Vlaanderen	22.9	820	22.8	0.44	23.8	-3.93
West-Vlaanderen	19.1	701	19.5	-2.09	19.5	-2.09
Vlaams-Brabant	17.1	538	14.9	12.87	15.7	8.19
Limburg	13.3	506	14.0	-5.26	14.3	-7.52
Totaal	100.0	3604	100.0	43.36	100.0	30.81

⁹ Verdeling van het aantal inwoners van de Vlaamse provincies op 1/1/2000.
Bron: http://www.statbel.fgov.be/press/pr046_nl.asp

De verdeling van de respondenten over de provincies sluit goed aan bij de bevolkingsgegevens. Die verdeling was enkel beschikbaar in de ISPO-gegevens. Die survey deed het op dat vlak iets beter dan de post-enquête. Dat is te wijten aan de iets te lage respons in Vlaams-Brabant dat 17 i.p.v. 15% van de respondenten had moeten leveren.

6.4 Context vragenlijst

De context van een vragenlijst kan een invloed hebben op het publiek dat de vragenlijst invult en terugzendt. Onze vragenlijst behandelt de specifieke problematiek van solidariteit en sociale zekerheid. Dit zou als gevolg kunnen hebben dat we een oververtegenwoordiging in onze respondenten hebben die afhankelijk zijn van een vervangingsinkomen of solidariteit zoals zieken, werklozen, enzovoort. In onderstaand gedeelte wordt dit nagegaan.

6.4.1 Subjectieve gezondheidstoestand

Het zou kunnen dat zich onder onze respondenten een groter percentage zieken bevinden dan in werkelijkheid. De reden hiervoor zou een sterke betrokkenheid bij de bevroegde kunnen zijn. Solidariteit spreekt sterker aan bij mensen die ziek zijn, aangezien zij vaker afhankelijk zijn van solidariteit. Het is moeilijk dit te vergelijken met een echte standaard aangezien het gaat om een subjectief gezondheidsgevoel. Als alternatief hebben we dan gezocht naar een goede representatieve enquête waarin deze indicator opgenomen werd. De enquête Panel Study Belgian Households leek ons de meest geschikte optie. Een vergelijking van de percentages van beide surveys, leert ons dat onze survey geen oververtegenwoordiging bevat van zieke mensen. De verschillen tussen beiden zijn heel klein.

TABEL 9: GEZONDHEID VERGELEKEN

	DS2001	PSBH ¹⁰	Vershil
MAN			
Goed tot zeer goed	81.3	82.0	0.85
Slecht tot zeer slecht	3.2	3.5	8.57
VROUW			
Goed tot zeer goed	80.6	77.4	-4.1
Slecht tot zeer slecht	3.4	3.4	0.0

6.4.2 Rookgedrag

Roken is één van de bevraagde problematieken in het onderzoek. Dit zou tot een oververtegenwoordiging van de categorie rokers kunnen leiden. Een vergelijking met de PSBH-survey toont een aantal verschillen. Bij de categorie nooit rokers is de afwijking het kleinst. De verschillen situeren zich tussen gelegenhedrokers en diegene die veel roken. Dit is echter een verschil *binnen* de rokerscategorie wat betekent dat er eigenlijk geen oververtegenwoordiging is van rokers maar enkel een verschuiving van de veel rokers naar de occasionele rokers.

¹⁰ Subjetieve gezondheid naar geslacht, 1999, PSBH (Panel Study Belgian Households), APS-bewerking. Bron:
<http://fred.vlaanderen.be/statistieken/publicaties/vrind/vrind99/05.pdf>

TABEL 10: ROOKGEDRAG VERGELEKEN

	DS2001	PSBH ¹¹	Vershil
MAN			
Nooit	66.8	63.3	-5.5
Occasioneel	10.6	5.7	-86.0
Veel	22.6	31.1	27.3
VROUW			
Nooit	75.5	74.1	-1.9
Occasioneel	8.9	4.9	-81.6
Veel	15.5	21.0	26.2

6.5 Participatiepositie

6.5.1 Niet-beroepsactieven

Ook de verdeling van de niet-beroepsactieven wordt vergeleken. In navolging van de vorige veronderstelling zou het kunnen dat de gepensioneerden of de huisvrouwen/mannen de enquête proportioneel meer invulden omwille van betrokkenheid. Bovendien beschikken ze misschien over meer tijd om de vragenlijst in te vullen. Onderstaande tabel toont aan dat de verschillen niet erg groot zijn. Het grootste verschil vinden we bij de studenten. De verklaring hiervoor is voor de handliggend. Er is namelijk een verschil in leeftijd tussen beide groepen. De minimumleeftijd onder onze respondenten bedraagt 18 jaar terwijl de LFS-survey 15 jaar als minimum leeftijd heeft. 15 en 16 jarige jongeren zijn nog vaak studierend waardoor het normaal is dat het percentage bij LFS voor studerenden hoger ligt. In onze survey bevinden zich iets meer gepensioneerden dan in de LFS-survey. Het verschil is echter niet van die orde dat we kunnen spreken van een

¹¹ Subjetieve gezondheid naar geslacht, 1999, PSBH (Panel Study Belgian households), APS-bewerking. Bron: <http://fred.vlaanderen.be/statistieken/publicaties/vrind/vrind99/05.pdf>

oververtegenwoordiging. Voor de arbeidsongeschikten en de huismannen en -vrouwen vinden we geen verschillen.

TABEL 11: NIET BEROEPSACTIEVEN VERGELEKEN

	DS2001¹²	LFS ¹³	Vershil
Onderwijs	29.8	35.2	15.3
Gepensioneerd	28.6	24.1	-18.7
Arbeidsongeschikt ¹⁴	11.9	11.0	-8.2
Huishouden	29.6	29.5	-0.3

6.5.2 Werkenden versus werklozen

Een laatste vergelijking heeft betrekking op de beroepsbevolking. Heeft onze problematiek van sociale zekerheid en solidariteit ertoe geleid dat meer werklozen de vragenlijst hebben ingevuld? Een vergelijking met cijfers van WAV leert ons dat dit niet het geval is. De verschillen zijn miniem wat betekent dat onze verhouding werkenden – werklozen de realiteit heel sterk benadert.

TABEL 12: BEROEPSBEVOLKING VERGELEKEN

Beroepsbevolking (15-64)	DS2001¹⁵	1999 WAV ¹⁶	Vershil
Werkenden	91.8	92.8	1.1
Werklozen	8.2	7.2	-13.8

Globaal kunnen we besluiten dat er geen merkbare effecten zijn van het onderwerp van de enquête op de respons. De representativiteit van

¹² Percentages voor 18-64 jarigen

¹³ Structuur van de niet-beroepsactieve bevolking tussen 15 en 64 jaar, 1998, bron: Labour Force Survey

¹⁴ In onze enquête was dit de categorie zieken en invaliden.

¹⁵ Percentages voor 18-64 jarigen

¹⁶ In 1999 waren er 2.462.000 werkenden en 192.100 werklozen. Bron: Steunpunt WAV

http://www.steunpuntwav.be/stat/2000/Vlaamsgewest2000/vlg_basistabel20002001.htm

de post-enquête die werd uitgevoerd, is beter dan het gemiddelde van de vijf face-to-face surveys waarmee ze werd vergeleken.

7 Tabel met wegingen naar onderwijs en leeftijd

Zoals dat ook geldt voor de andere enquêtes wordt TOR/DS2001 toch nog gekenmerkt door een ondervertegenwoordiging naar onderwijsniveau. Dit heeft ertoe gebracht de gegevens te wegen. Omdat leeftijd en onderwijsniveau nauw samenhangen, wegen we ze simultaan naar die twee kenmerken. De gebruikte wegingscoëfficiënten staan in onderstaande tabel 11. In onderstaande tabel staan de rijpercentages voor DS2001 vetgedrukt, de rijpercentages normaal gedrukt zijn van de Labour Force Survey. Het schuingedrukte getal is de wegingscoëfficiënten waarmee we onze datafile hebben gewogen. De wegingscoëfficiënten variëren tussen .63 en 2.00.

TABEL 13: WEGINGSCOËFFICIËNTEN

	18-25	18-25	26-35	26-35	36-45	36-45	46-55	46-55	56-65	56-65	66-75	66-75	N
Geen LO	3.2	2.5 <i>0.78</i>	2.8	5.6 <i>2.0</i>	11.2	12.4 <i>1.11</i>	17.0	19.2 <i>1.12</i>	31.3	27.1 <i>0.87</i>	34.5	33.1 <i>0.96</i>	501
Lager BSO/TSO	8.1	11.9 <i>1.47</i>	10.9	20.0 <i>1.83</i>	26.3	25.9 <i>0.98</i>	27.6	21.4 <i>0.78</i>	15.1	13.4 <i>0.89</i>	12.0	7.5 <i>0.63</i>	577
Lager ASO	14.0	11.9 <i>0.85</i>	7.0	11.4 <i>1.63</i>	18.3	18.2 <i>0.99</i>	21.5	21.3 <i>0.99</i>	16.7	19.1 <i>1.14</i>	22.6	18.1 <i>0.80</i>	186
Hoger BSO	16.5	19.9 <i>1.21</i>	28.3	33.8 <i>1.19</i>	25.3	20.5 <i>0.81</i>	13.8	12.8 <i>0.93</i>	9.4	8.3 <i>0.88</i>	6.7	4.8 <i>0.72</i>	297
Hoger TSO	17.0	17.7 <i>1.04</i>	21.2	28.5 <i>1.34</i>	25.6	24.6 <i>0.96</i>	20.0	16.3 <i>0.82</i>	10.5	7.9 <i>0.75</i>	5.7	5.1 <i>0.89</i>	476
Hoger ASO	31.7	29.9 <i>0.94</i>	12.8	18.4 <i>1.44</i>	20.9	19.8 <i>0.95</i>	17.9	14.0 <i>0.78</i>	10.8	10.5 <i>0.97</i>	6.0	7.4 <i>1.23</i>	436
NUHO	10.8	11.1 <i>1.03</i>	30.0	32.0 <i>1.07</i>	28.7	26.9 <i>0.94</i>	16.5	17.4 <i>1.05</i>	9.3	8.4 <i>0.90</i>	4.8	4.3 <i>0.90</i>	734
UO	11.8	8.5 <i>0.72</i>	33.1	32.6 <i>0.98</i>	28.7	28.2 <i>0.98</i>	15.4	18.0 <i>1.17</i>	6.3	8.0 <i>1.27</i>	4.8	4.6 <i>0.97</i>	272

8 Verdeling van gewogen achtergrondkenmerken

In deze sectie worden de frequentieverdelingen van alle achtergrondvariabelen gegeven, na weging, dus zoals ze in de analyse zullen worden gebruikt. In de volgende sectie komen de meetschalen aan bod waarmee het draagvlak van de solidariteit en andere houdingen worden gemeten.

8.1 Tijdstip van aankomst ingevulde enquête

De enquête werd verzonden op 4 april. Vanaf die dag kwamen de ingevulde enquêtes binnen. We hebben de data van binnenkomst per enquête bijgehouden. Dit laat toe te controleren of er verschillen zijn in antwoorden tussen bijvoorbeeld diegene die onmiddellijk hebben teruggestuurd en diegene die pas geantwoord hebben na de tweede zending. In onderstaande tabel staat de verdeling weergegeven. In de eerste week hadden we reeds 1/3 van onze totale respons ontvangen.

TABEL 14: TIJDSTIP AANKOMST

	N	%
Periode 04/04 - 10/04	1237	33,9
Periode 11/04 - 17/04	450	12,3
Periode 18/04 - 23/04	427	11,7
Periode 24/04 - 01/05	495	13,6
Periode 02/05 - 17/05	219	6,0
Periode 18/05 - 01/06	816	22,4
Totaal	3643	100,0

8.2 Gewogen onderwijsniveau

In hoofdstuk 6 staat de ongewogen verdeling van het onderwijsniveau. Een vergelijking met standaards en andere surveys leerde ons dat de lagergeschoolden ondervertegenwoordigd waren. We hebben dan ook besloten om te wegen. In de tabel staan de gewogen percentages voor onderwijsniveau.

TABEL 15: GEWOGEN ONDERWIJSNIVEAU (v3)

	N	%
Geen	109	3,1
lager onderwijs	716	20,3
lager BSO	288	8,2
lager TSO	261	7,4
lager ASO	253	7,2
hoger BSO	240	6,8
hoger TSO	412	11,7
hoger ASO	502	14,2
NUHO	524	14,8
UO	224	6,3
Totaal	3528	100,0

8.3 Participatiepositie in de maatschappij

Het overgrote deel van de respondenten zijn tewerkgesteld. Deze categorie wordt gevolgd door de gepensioneerden. Samen zijn ze goed voor bijna 75% van de respondenten

TABEL 16: HUIDIGE MTS POSITIE (v4)

	Frequentie	Percentage
Tewerkgesteld	1916	53,8
Werkloos zonder uitkering	44	1,2
Werkloos met uitkering	165	4,6
Gepensioneerd of bruggepensioneerd	710	19,9
Ziek invalide	115	3,2
Student	269	7,6
Huisvrouw huisman	318	8,9
Loopbaanonderbreking	23	0,7
Totaal	3561	100,0

Aan de respondenten werd ook gevraagd waar ze werken of werkten (laatst uitgeoefende beroep). De tabel toont aan dat de meeste mensen in de privésector tewerkgesteld zijn.

TABEL 17: STATUUT (v8)

	N	%
Zelfstandig	364	11,9
Privé sector	1875	61,4
Overheid	406	13,3
Een door de overheid gesubsidieerde organisatie	407	13,3
Totaal	3052	100,0

Er werd ook gepeild naar de totale werkloosheidsduur sinds ze beginnen werken zijn (studenten- en vakantiejobs niet meegerekend). Meer dan 50% geeft aan dat ze nooit werkloos zijn geweest. Er dient wel opgemerkt te worden dat deze vraag een open vraag was wat heel wat missende gegevens opleverde.

TABEL 18: WLDUUR IN CATEGORIEËN (V10)

	N	%
0 maanden	1586	54,6
1 t.e.m. 3 maanden	336	11,6
4 t.e.m. 6 maanden	215	7,4
7 t.e.m. 12 maanden	226	7,8
13 t.e.m. 60 maanden	338	11,7
meer dan 5 jaar	202	7,0
Totaal	2902	100,0

De respondenten dienden ook te antwoorden op de vraag of ze leefden van een uitkering of vervangingsinkomens. Deze vraag laat ons toe hun afhankelijkheid van het sociale zekerheidssysteem te bepalen. Eén van de antwoordmogelijkheden was ‘vroeger’ omdat we verwachten dat eens mensen in contact gekomen zijn met uitkeringen, dit een effect heeft op hun denken. Onderstaande tabel geeft de percentages per uitkering weer.

TABEL 19: UITKERINGEN RESPONDENT (v11)

	N	%
Werkloosheidsuitkering		
nu	164	5,1
vroeger	1181	37,0
nooit	1845	57,8
Totaal	3191	100,0
Arbeidsongeschiktheidsuitkering		
Nu	124	4,0
Vroeger	798	26,0
Nooit	2151	70,0
Totaal	3073	100,0
OCMW-uitkering		
Nu	22	,8
Vroeger	52	1,8
Nooit	2858	97,5
Totaal	2932	100,0
(Brug)-pensioen		
Nu	600	

We bevroegen niet enkel de participatiepositie van de respondent, maar ook die van de partner omdat we verwachten dat de positie van de partner in de welvaartsstaat een effect heeft op de houdingen van de respondent.

Meer dan de helft van de respondenten met een partner, heeft een partner die tewerkgesteld is.

TABEL 20: TEWERKSTELLING PARTNER (v16)

	N	%
Ja	1586	59,4
Nee	1085	40,6
Totaal	2672	100,0

Indien de partner niet tewerkgesteld was, werd gevraagd te verduidelijken welke de participatiepositie van de partner is.

TABEL 21: HUIDIGE MTS POSITIE PARTNER (V17)

	N	%
Werkloos	241	25,6
Gepensioneerd of bruggepensioneerd	569	60,6
ziek invalide	78	8,3
Student	51	5,5
Totaal	940	100,0

De laatste vraag omtrent de participatiepositie van de partner betreft de uitkeringen. In onderstaande tabel staan de gegevens per uitkering.

TABEL 22: UITKERINGEN PARTNER (V18)

	N	%
Werkloosheidsuitkering		
nu	126	5,9
vroeger	576	26,9
nooit	1440	67,2
Totaal	2142	100,0
Arbeidsongeschiktheidsuitkering		
nu	76	3,7
vroeger	403	19,5
nooit	1583	76,8
Totaal	2062	100,0
OCMW-uitkering		
Nu	7	,3
vroeger	12	,6
nooit	1977	99,1
Totaal	1995	100,0
(Brug)pensioen		
Nu	542	

8.4 Inkomenspositie

Houdingen ten aanzien van solidariteit en sociale zekerheid worden verondersteld beïnvloed te worden door sociaal-economische status. Eén van de bepalende indicatoren van SES is het inkomen. In onderstaande tabel staan de frequenties voor het netto maandinkomen per huishouden.

TABEL 23: NETTO MAANDINKOMEN GEZIN (v40)

	N	%
minder dan 20000	154	4,6
tussen 20000 en 39999	611	18,0
tussen 40000 en 59999	856	25,3
tussen 60000 en 79999	579	17,1
tussen 80000 en 99999	544	16,1
tussen 100000 en 159999	526	15,5
tussen 160000 en 199999	66	1,9
meer dan 200000	50	1,5
Totaal	3385	100,0

Niet enkel het inkomen is belangrijk voor SES, maar ook het bedrag dat maandelijks gespaard wordt.

TABEL 23B: BEDRAG SPAREN PER GEZIN (v41)

	N	%
Niets	835	24,6
minder dan 5000	798	23,5
tussen 5000 en 9999	828	24,4
tussen 10000 en 19999	464	13,7
tussen 20000 en 29999	225	6,6
tussen 30000 en 39999	111	3,3
tussen 40000 en 59999	65	1,9
meer dan 60000	64	1,9
Totaal	3391	100,0

Naast de eigenlijke inkomsten, werd ook gevraagd naar de subjectieve beleving van hun inkomen. Komen ze met hun inkomen makkelijk of moeilijk rond?

TABEL 24: RONDKOMEN MET INKOMEN (v43)

	N	%
Zeer moeilijk	187	5,3
Moeilijk	295	8,3
Eerder moeilijk	760	21,4
Eerder gemakkelijk	1190	33,6
Gemakkelijk	866	24,5
Zeer gemakkelijk	246	6,9
Totaal	3543	100,0

Als laatste indicator voor welvaart werd gevraagd naar de behuizing. Wonen ze in een huis waar ze eigenaar van zijn en is de lening afbetaald?

TABEL 25: EIGENAAR WONING (v42)

	N	%
Nee	1107	30,9
ja lening nog niet afbetaald	1294	36,2
ja lening afbetaald	1178	32,9
Totaal	3579	100,0

8.5 Gezinssituatie

Een ander achtergrondkenmerk waar we aandacht aan besteed hebben, is de gezinssituatie. In een eerste vraag werd gepeild naar hun leefsituatie.

Tabel 26: leefsituatie (v12)

	N	%
alleen zonder kinderen	377	10,5
alleen met kinderen	147	4,1
alleen inwonend bij ouders	459	12,8
met partner zonder kinderen	1176	32,7
met partner met kinderen	1339	37,3
met partner bij ouders	22	,6
met partner en kinderen bij ouders	15	,4
Ander	57	1,6
Totaal	3593	100,0

Een tweede vraag betrof hun burgerlijke status. Het merendeel van de mensen in onze steekproef is gehuwd.

Tabel 27: burgerlijke status (v13)

	N	%
Ongehuwd	962	26,6
Gehuwd	2235	61,9
Gescheiden of feitelijk gescheiden	278	7,7
Weduwnaar of weduwe	137	3,8
Totaal	3612	100,0

In een derde vraag diende de respondent aan te geven hoeveel eigen en/of geadopteerde kinderen hij heeft. Opvallend is dat er zich onder onze respondenten een niet weinig aantal 'grote gezinnen' bevinden.

TABEL 28: AANTAL KINDEREN (v14)

	N	%
1	645	28,5
2	1002	44,3
3	381	16,8
4	141	6,2
5	51	2,2
6	23	1,0
7	9	,4
8	6	,2
9	3	,1
11	2	,1
12	2	,1
Totaal	2263	100,0

‘Hoeveel inwonende kinderen heeft u?’, was de laatste vraag over gezinssituatie. Deze vraag werd gesteld met de idee dat inwonende kinderen een groter effect hebben op de houdingen van de respondent dan kinderen die het huis verlaten hebben.

TABEL 29: AANTAL INWONENDE KINDEREN (v15)

	N	%
1	606	39,7
2	661	43,3
3	186	12,2
4	52	3,4
5	11	,8
6	6	,4
7	2	,1
8	1	,1
10	2	,1
Totaal	1527	100,0

8.6 Geloof

In onze vragenlijst werd ook gepeild naar het geloof van de respondent. Onderstaande tabel geeft de verdelingen voor de vraag weer.

TABEL 30: GELOOF (V19)

	N	%
Christelijk maar niet katholiek	1057	29,5
Katholiek	1228	34,3
Vrijzinnig	222	6,2
Moslim	54	1,5
Ongelovig	148	4,1
Geloof laat mij onverschillig	219	6,1
Ik bepaal zelf wat ik geloof	622	17,3
Ander	35	1,0
Totaal	3584	100,0

Naast het soort geloof is het ook belangrijk te weten of ze praktiserend zijn of niet. Men kan verwachten dat mensen die veel praktiseren hun geloof strenger volgen dan diegene die weinig of niet praktiseren.

TABEL 31: DEELNAME PLECHTIGHEDEN (V20)

	N	%
ja elke week tenminste 1 keer	336	9,4
minder dan 1 keer per week maar toch geregeld	369	10,4
ten hoogste een paar keer per jaar	565	15,8
uitzonderlijke gebeurtenissen	2026	56,8
nooit	268	7,5
Totaal	3563	100,0

Omdat bovenstaande tabel niet zoveel zegt, staat in onderstaande tabel het geloof gecombineerd met de deelname aan de plechtigheden.

TABEL 32: GELOOF EN PRAKTIZEREND

	N	%
Christelijk maar niet katholiek, praktiserend	111	3,2
Christelijk maar niet katholiek, niet praktiserend	924	26,3
katholiek, praktiserend	547	15,6
katholiek, niet praktiserend	656	18,7
vrijzinnig, praktiserend	3	,1
vrijzinnig, niet praktiserend	218	6,2
moslim, praktiserend	19	,5
moslim, niet praktiserend	31	,9
ongelovig, niet praktiserend	144	4,1
geloof laat mij onverschillig, praktiserend	1	,0
geloof laat mij onverschillig, niet praktiserend	214	6,1
ik bepaal zelf wat ik geloof, praktiserend	13	,4
ik bepaal zelf wat ik geloof, niet praktiserend	599	17,1
ander, praktiserend	8	,2
ander, niet praktiserend	24	,7
Totaal	3511	100,0

8.7 Risicopositie

In de vragenlijst wordt onder andere gepeild naar levensstijl- en levensloopaansprakelijkheid. Het is dan ook belangrijk om te kunnen controleren voor kenmerken die de antwoorden van de respondent kunnen beïnvloeden.

Een eerste vraag betreft de gezondheidstoestand van de respondent. De meerderheid omschrijft zijn gezondheid als goed tot zeer goed. Toch is er een 20% die zijn gezondheid eerder als “gaat wel” omschrijft.

TABEL 33: ALGEMENE GEZONDHEIDSTOESTAND (v21)

	N	%
Zeer goed	1152	31,7
Goed	1735	47,7
Gaat wel	614	16,9
Slecht	111	3,1
Zeer slecht	22	,6
Totaal	3634	100,0

Om nog wat meer te weten te komen over de gezondheid van de respondent werd gevraagd of hij al ooit langdurig ziek is geweest. Ongeveer 75% beantwoordt deze vraag met nee.

TABEL 34: LANGDURIGE ZIEKTE (v22)

	N	%
nee	2688	74,4
ja minder dan 6 maanden	536	14,8
ja tussen 6 maanden en 1 jaar	184	5,1
ja tussen 1 jaar en 5 jaar	101	2,8
ja meer dan 5 jaar	104	2,9
Totaal	3612	100,0

Er werd ook gevraagd naar het rookgedrag van de respondent omdat dit een bepaalde levensstijl is en dit dus zeker de vraag rond levensstijlaansprakelijkheid zal beïnvloeden. De meerderheid rookt niet, maar wanneer men de vroegere rokers bij de huidige optelt, komt men bijna aan een fifty-fifty verhouding.

TABEL 35: ROOKGEDRAG (v5)

	N	%
Ja heel af en toe	363	10,0
Ja tamelijk veel	641	17,7
Ja heel veel	83	2,3
Nee ik heb bijna nooit gerookt	1738	48,0
Nee maar ik heb vroeger wel gerookt	798	22,0
Totaal	3622	100,0

We verwachten dat niet enkel de huidige positie een invloed heeft op de houdingen, maar dat ook de kans op een bepaalde situatie van belang is voor de antwoorden van de respondent. Daarom hebben we gevraagd over verschillende zaken, hoe groot hij denkt dat zijn risico is om ermee geconfronteerd te worden.

Een eerste risico is werkloosheid. Uit onderstaande tabel blijkt dat 40% er zeker van is dat hij niet werkloos zal worden. Er is slechts een minderheid die het risico van werkloosheid als groot in schat.

Tabel 36: werkloosheidsrisico (v6)

	N	%
Geen risico	800	40,7
Zeer klein	644	32,8
Klein	272	13,9
Noch klein noch groot	193	9,8
Groot	39	2,0
Zeer groot	16	,8
Totaal	1965	100,0

Het tweede risico dat bevraagd werd, is de kans op ziekte binnen dit en vijf jaar. Hier merkt men dat iets meer dan 50% twijfelt over zijn risico op ziekte, wat toch wel een opmerkelijk hoog percentage is.

TABEL 37: RISICO BINNEN DIT EN 5 JAAR ZIEK TE WORDEN (v35)

	N	%
Dat ben ik nu	131	3,7
Geen kans	51	1,4
Zeer klein	441	12,4
Klein	726	20,5
Niet groot niet klein	1880	53,1
Groot	278	7,8
Zeer groot	37	1,1
Totaal	3543	100,0

Een volgende vraag ging over het risico van een erfelijke aandoening. Ook hier twijfelen de mensen of hun kans groot of klein is, al is het wel in mindere mate dan bij het risico van ziekte.

TABEL 38: RISICO LIJDEN AAN ERFELIJKE AANDOENING (v35)

	N	%
Dat heb ik nu	134	3,8
Geen kans	240	6,8
Zeer klein	797	22,5
Klein	1032	29,1
Niet groot niet klein	1156	32,6
Groot	164	4,6
Zeer groot	23	,6
Totaal	3546	100,0

In de laatste vraag rond risicoperceptie werd gevraagd naar het risico dat ze het ooit financieel minder goed zullen hebben. Ook hier twijfelt de overgrote meerderheid, bijna 50%.

TABEL 39: RISICO FINANCIËEL MINDER GOED (v35)

	N	%
Geen kans	61	1,7
Zeer klein	420	11,8
Klein	985	27,7
Niet groot niet klein	1559	43,9
Groot	419	11,8
Zeer groot	107	3,0
Totaal	3551	100,0

We hebben niet alleen de risicopositie van de respondent bevraagd maar hebben ons ook gericht op zijn omgeving. We verwachten namelijk dat wanneer men vaak in contact komt met goede vrienden die werkloos zijn of familie die ziek is dit een effect zal hebben op het denken van de respondent. De vraag was ‘zijn er onder uw goede vrienden of naaste familie die...’.

TABEL 40: OMGEVING ZIEK (v35)

	N	%
Ziek zijn		
Ja	1473	42,5
Nee	1993	57,5
Totaal	3466	100,0
Werkloos zijn		
Ja	765	23,6
Nee	2475	76,4
Totaal	3240	100,0
Gehandicapt zijn		
Ja	946	28,6
Nee	2361	71,4
Totaal	3307	100,0

8.8 Media

In onze vragenlijst hebben we ook de mediavorkeur bevraagd. Omdat het, omwille van de beperkte lengte van de vragenlijst, onmogelijk was

verschillende media op te nemen zoals radio, tijdschriften,...hebben we ons beperkt tot TV-voorkeur.

We vroegen naar de voor hen beste en slechtste TV-zender, waarbij ook de mogelijkheid was om 'ik kijk bijna nooit TV' aan te duiden. Deze mogelijkheid werd door 342 respondenten aangeduid.

In onderstaande tabel staat de voorkeur voor de beste TV-zender volgens de respondenten. TV1 steekt er met kop en schouders bovenuit.

TABEL 41: BESTE TV-ZENDER (V38)

	N	%
TV1	1039	41,1
Canvas Ketnet	557	22,0
VTM	549	21,7
Ka2	104	4,1
VT4	122	4,8
Regionale zender	23	,9
Buitenlandse anderstalige zender	132	5,2
Totaal	2527	100,0

In tabel 27 staan de percentages voor de slechtste zender. VTM wordt hier geklopt door VT4 die door bijna 1/3 van onze respondenten als slechtste TV-zender wordt bestempeld.

TABEL 42: SLECHTSTE TV-ZENDER (V38)

	N	%
TV1	104	4,2
Canvas Ketnet	148	6,0
VTM	625	25,3
Ka2	169	6,8
VT4	756	30,6
Regionale zender	170	6,9
Buitenlandse anderstalige zender	496	20,1
Totaal	2467	100,0

8.9 Participatie

Mensen zijn vaak lid van verschillende verenigingen zoals Vakbond, Gezinsverenigingen,.... Wij hebben aan onze respondenten ook gevraagd of ze lid zijn van verenigingen en hebben daar verschillende gradaties aangegeven: bestuurslid, actief lid en passief lid. In tabel 38 staan de resultaten.

TABEL 43: LIDMAATSCHAP (v39)

	Frequentie	Percentage
Bestuurslid		
0	2697	74,0
1	472	13,0
2 tot 5	180	4,9
6 tot 10	9	,2
Meer dan 10	285	7,8
Totaal	3643	100,0
Actief lid		
0	1512	41,5
1	866	23,8
2 tot 5	981	26,9
6 tot 10	38	1,1
Meer dan 10	245	6,7
Totaal	3643	100,0
Passief lid		
0	1609	44,2
1	744	20,4
2 tot 5	982	27,0
6 tot 10	51	1,4
Meer dan 10	257	7,1
Totaal	3643	100,0

9 Constructie schalen en frequenties

In deze sectie worden de meetschalen gepresenteerd. De meeste hebben betrekking op het onderwerp van het onderzoek, het draagvlak van de solidariteit. Zij vormen als het ware de afhankelijke variabelen. Een aantal schalen heeft betrekking op verklarende variabelen. De schalen worden hier gepresenteerd met items, antwoorden per item en schalingsparameters. De theorie en geschiedenis van de schaal komen aan bod in de deelrapporten.

9.1 Sociale Zekerheid

Een eerste schaal in onze vragenlijst meet de steun voor de sociale zekerheid in het algemeen. We baseerden deze schaal op een schaal die in de APS-surveys wordt gebruikt. Omdat deze schaal echter een lage Cronbachs alfa had, hebben we ze aangepast en getoetst. De betrouwbaarheid van de schaal kon op die manier worden verhoogd, maar blijft toch enigszins zwak met een C's alfa van .68. NA betekent "niet akkoord" of "helemaal niet akkoord", M verwijst naar de middenpositie op de schaal met 5 antwoordmogelijkheden, A betekent "akkoord" of "helemaal akkoord".

	NA	M	A
Onze sociale uitkeringen mogen in geen geval minder worden, ook al betekent dat voor sommigen extra financiële offers	12,9	19,9	67,2
Mensen met een hoog inkomen moeten meer belastingen betalen ten voordele van de sociale zekerheid dan mensen met een laag inkomen	16,9	15,4	67,7
Ik ben bereid meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid als werkloosheid en ziekte-verzekering in de toekomst even hoog te houden als nu	46,9	27,4	25,7
Om een gelijkere samenleving te krijgen ben ik bereid meer sociale zekerheidsbijdrage te betalen	46,7	29,7	23,7
	Factor-lading	Cronbach α if item deleted	
Onze sociale uitkeringen mogen in geen geval minder worden, ook al betekent dat voor sommigen extra financiële offers	.398	.6741	
Mensen met een hoog inkomen moeten meer belastingen betalen ten voordele van de sociale zekerheid dan mensen met een laag inkomen	.417	.6702	
Ik ben bereid meer belastingen te betalen om de uitkeringen van de sociale zekerheid als werkloosheid en ziekte-verzekering in de toekomst even hoog te houden als nu	.800	.5514	
Om een gelijkere samenleving te krijgen ben ik bereid meer sociale zekerheidsbijdrage te betalen	.769	.5624	
Totale Cronbachs alfa		.6840	
	Verklaarde variantie	51.8%	
	Eigenwaarde	2.073	

9.2 Levensstijlaansprakelijkheid

Een tweede belangrijke problematiek in onze vragenlijst heeft betrekking op de risicosolidariteit of op het verantwoordelijk stellen van mensen voor bepaalde situaties. In een eerste schaal hebben we de nadruk gelegd op het verantwoordelijk stellen voor gebeurtenissen die voortvloeien uit de levensstijl en die verwijzen naar een persoonlijke keuze. De schaal werd ontwikkeld voor dit onderzoek en getest. Zij heeft een zeer hoge C's alfa: .92.

	Ja	Mid- den	Nee
Koen is een verstokte roker. Hij heeft last van zijn longen, werd door zijn dokter herhaaldelijk gezegd te stoppen met roken. Hij doet dat niet en krijgt longkanker. Moet het ziekenfonds de kosten voor zijn verzorging terugbetalen zoals bij iedereen?	56,6	18,4	25,0
Kim duikt zoals elke week het nachtleven in. Zij neemt drugs en drinkt een paar glazen alcohol. Om zes uur 's morgens besluit ze naar huis te rijden. Ze verliest de controle over het stuur en rijdt tegen een boom met als gevolg dat ze in coma ligt. Moet het ziekenfonds de kosten van haar verzorging terugbetalen zoals bij iedereen?	42,9	22,7	34,4
Frank houdt van eten, maar eet vaak veel meer dan nodig en vaak vetzig en ongezond. Ook doet hij nauwelijks aan lichaamsbeweging. Als gevolg van dit alles is hij zwaarlijvig. De dokter heeft hem reeds meerdere malen gezegd gezonder te eten en aan sport te doen. Frank volgde die raad niet op. Nu ligt hij in het ziekenhuis ten gevolge van een hartinfarct. Moet het ziekenfonds de kosten van zijn verzorging terug betalen zoals bij iedereen?	58,5	23,1	18,5
Piet krijgt een ernstige ziekte aan de lever nadat hij jarenlang op een overdreven manier alcohol heeft gedronken. Moet het ziekenfonds de kosten van zijn verzorging terug betalen zoals bij iedereen?	50,6	23,0	26,4
Nathalie krijgt AIDS omdat zij er een onvoorzichtige en losbandige seksuele leefstijl op nahoudt. Moet het ziekenfonds de kosten van haar verzorging terug betalen zoals bij iedereen?	50,7	23,3	26,1
Luc rijdt met zijn motor zonder helm omdat hij een helm dragen belachelijk vindt. Hij heeft een ongeluk waarbij hij zwaar gewond raakt aan het hoofd en blind is voor de rest van zijn leven. Heeft hij recht op een invaliditeitsuitkering?	47,5	25,2	27,3

	Factor- Lading	Cronbachs α if item is deleted
Koen (roken)	.775	.9111
Kim (drugs, nachtleven)	.814	.9055
Frank (voeding)	.869	.9001
Piet (alcohol)	.909	.8944
Nathalie (seks)	.827	.9039
Luc (rijgedrag)	.688	.9208
Totale Cronbachs alfa		.9205
Verklaarde variantie	71.9%	
Eigenwaarde	4.319	

9.3 Levensloopaansprakelijkheid

In de tweede schaal rond aansprakelijkheid gaat de aandacht uit naar het verantwoordelijk stellen van mensen voor gebeurtenissen die hun overkomen tijdens hun levensloop zoals oud worden, werkloos worden, enzovoort. De items worden hier ook algemener, abstracter geformuleerd.

	NA	M	A
Ouderen zijn vaker ziek en zouden dus meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering dan jongeren	86,2	7,8	6,0
Sommige beroepen zijn gevaarlijker, daarom moeten mensen die deze beroepen uitoefenen meer bijdragen aan de verzekering voor arbeidsongeschiktheid	69,3	13,2	17,5
Laaggeschoolden die een hogere kans op werkloosheid hebben, moeten een hogere bijdrage betalen aan de werkloosheid-verzekering	85,7	8,5	5,8
Mensen die heel gezond leven door bv. te letten op hun voeding, worden minder ziek en zouden daarom minder moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	76,6	12,2	11,2
Mensen van wie genetisch is vastgesteld dat ze in de toekomst een ernstige ziekte zullen krijgen, zouden meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	89,2	7,0	3,9
Wat mensen betalen voor de ziekteverzekering zou zoveel mogelijk moeten worden afgestemd op hun risico op ziekte en invaliditeit	63,8	21,4	14,8

	Factor- Lading	Cronbach α if item deleted
Ouderen zijn vaker ziek en zouden dus meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering dan jongeren	.601	.7679
Sommige beroepen zijn gevaarlijker, daarom moeten mensen die deze beroepen uitoefenen meer bijdragen aan de verzekering voor arbeidsongeschiktheid	.634	.7616
Laaggeschoolden die een hogere kans op werkloosheid hebben, moeten een hogere bijdrage betalen aan de werkloosheid-verzekering	.737	.7452
Mensen die heel gezond leven door bv. te letten op hun voeding, worden minder ziek en zouden daarom minder moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	.536	.7803
Mensen van wie genetisch is vastgesteld dat ze in de toekomst een ernstige ziekte zullen krijgen, zouden meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	.707	.7513
Wat mensen betalen voor de ziekteverzekering zou zoveel mogelijk moeten worden afgestemd op hun risico op ziekte en invaliditeit	.595	.7670
Totale Cronbachs alfa		.7937
	Verklaarde variantie	50.4%
	Eigenwaarde	3.025

9.4 Positieve Perceptie Genetica

Een belangrijk aspect van de Nieuwe Sociale Kwestie betreft de problematiek van de toegenomen voorspelbaarheid in de samenleving en de reacties van mensen op deze maatschappelijke verandering. Een belangrijke factor in die toegenomen voorspelbaarheid is de genetica. In ons onderzoek gaan we na in hoeverre mensen akkoord gaan met de genetische ontcijfering.

	NA	M	A
Genetische kennis (bv dat men een groot risico loopt op een bepaalde ziekte) geeft een te grote voorspelbaarheid aan het leven. Het is daarom beter die kennis niet te hebben	60,5	20,9	18,6
Het kennen van genetische informatie is voor de mens geestelijk te belastend	47,6	27,0	25,4
Genetische kennis geeft ons meer zekerheid over onze toekomst en dat is een goede zaak	17,8	27,9	54,3
Door genetische informatie weten we iets meer over het verloop van ons leven en kunnen we beter ingrijpen op bepaalde gebeurtenissen	11,9	21,1	67,0
Genetische informatie maakt het mogelijk beredeneerde beslissingen te nemen	12,4	26,2	61,4
Men moet stoppen met de genetische code van de mens te ontcijferen en de natuur zijn gang laten gaan	47,4	26,0	26,7

	Factor- Lading	Cronbach α if item deleted
Genetische kennis (bv dat men een groot risico loopt op een bepaalde ziekte) geeft een te grote voorspelbaarheid aan het leven. Het is daarom beter die kennis niet te hebben	.516	.7271
Het kennen van genetische informatie is voor de mens geestelijk te belastend	.488	.7341
Genetische kennis geeft ons meer zekerheid over onze toekomst en dat is een goede zaak	.705	.7153
Door genetische informatie weten we iets meer over het verloop van ons leven en kunnen we beter ingrijpen op bepaalde gebeurtenissen	.723	.7170
Genetische informatie maakt het mogelijk beredeneerde beslissingen te nemen	.601	.7397
Men moet stoppen met de genetische code van de mens te ontcijferen en de natuur zijn gang laten gaan	.533	.7335
Totale Cronbachs alfa		.7624
	Verklaarde variantie	46.3%
	Eigenwaarde	2.781

9.5 Steun Risicoselectie Autoverzekeringen

De voorspelbaarheid laat toe te selecteren op risico's. Dit is echter geen nieuw fenomeen. Een dergelijke procedure wordt reeds gehanteerd in de autoverzekeringen. Met onderstaande vragen peilen

we of mensen voor- of tegenstander zijn van risicoselectie in de autoverzekeringen.

	NA	M	A
Jonge mannen meer betalen dan jonge vrouwen	74,1	12,4	13,4
Jongeren meer betalen dan ouderen	48,6	20,3	31,1
Stedelingen meer betalen dan niet-stedelingen	77,1	13,4	9,5

	Factorlading	Cronbach α if item deleted
Jonge mannen meer betalen dan jonge vrouwen	.693	.532
Jongeren meer betalen dan ouderen	.619	.587
Stedelingen meer betalen dan niet-stedelingen	.600	.598
Totale Cronbachs alfa		.6679
Verklaarde variantie	60,4%	
Eigenwaarde	1.813	

9.6 Gelijkeidstreven

De onderstaande schaal werd al veelvuldig gebruikt in onderzoek. Zij wordt ook wel “sociaal-economische gelijkheidsschaal” of “oude breuklijn” genoemd.

	NA	M	A
De verschillen tussen de hoge en de lage inkomens moeten blijven zoals ze zijn	60,9	25,2	13,9
De verschillen tussen rijk en arm zijn nog steeds te groot	9,8	14,4	75,7
De klasseverschillen zouden kleiner moeten zijn dan nu	10,9	18,9	70,2
De overheid zou de inkomens moeten herverdelen ten voordele van de zwakkere in de maatschappij	22,6	27,1	50,3
In Vlaanderen worden de rijke mensen steeds rijker en de arme mensen steeds armer	16,3	24,5	59,3
In Vlaanderen maken de grote bazen winst ten koste van de arbeiders	17,4	22,3	60,3

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
De verschillen tussen de hoge en de lage inkomens moeten blijven zoals ze zijn	-.567	.8023
De verschillen tussen rijk en arm zijn nog steeds te groot	.722	.7772
De klasseverschillen zouden kleiner moeten zijn dan nu	.707	.7803
De overheid zou de inkomens moeten herverdelen ten voordele van de zwakkere in de maatschappij	.705	.7762
In Vlaanderen worden de rijke mensen steeds rijker en de arme mensen steeds armer	.663	.7823
In Vlaanderen maken de grote bazen winst ten koste van de arbeiders	.563	.8028
Totale Cronbachs alfa		.8160
	Verklaarde variantie	52.5%
	Eigenwaarde	3.150

9.7 Sociale Zekerheid Altruïsme

Bijdragen aan de sociale zekerheid is verplicht in onze samenleving, hierbij komt ook nog dat mensen het uit eigenbelang doen omdat ze zichzelf op deze manier verzekeren tegenover bepaalde toestanden die hun kunnen overkomen. Met onderstaande vragen peilen we naar andere dan de genoemde motieven die mensen hebben om bij te dragen aan de sociale zekerheid.

	NA	M	A
Omdat het een morele plicht is ten opzichte van de zwakkeren in de samenleving	14,2	27,4	58,4
Omdat het voor een moderne samenleving als de onze gewoon nodig is dat er sociale verzekeringen zijn	4,1	14,6	81,2
Omdat ik persoonlijk meevoel met het lot van uitkeringsgerechtigden	19,9	35,5	44,6
Omdat de onderlinge solidariteit dat vereist	12,3	31,6	56,0

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
Omdat het een morele plicht is ten opzichte van de zwakkeren in de samenleving	.722	.7737
Omdat het voor een moderne samenleving als de onze gewoon nodig is dat er sociale verzekeringen zijn	.466	.8398
Omdat ik persoonlijk meevoel met het lot van uitkeringsgerechtigden	.735	.7682
Omdat de onderlinge solidariteit dat vereist	.810	.7538
Totale Cronbachs alfa		.8317
	Verklaarde variantie	60.2
	Eigenwaarde	2.407

9.8 Steun verhogen uitkeringen

De respondenten werd niet alleen gevraagd naar de mate waarin zij de sociale zekerheid in het algemeen steunen, maar ook naar hun steun voor specifieke uitkeringen en vervanginkomens. Onderstaande schaal geeft aan in welke mate men de specifieke uitkeringen wil verhogen, verlagen of gelijk laten.

	Verlagen	Gelijk	Verhogen
Werkloosheidsuitkering	33,4	51,5	15,1
Arbeidsongeschiktheid	3,9	54,4	41,8
OCMW-uitkering	32,8	51,8	15,5
Pensioen	1,8	34,5	63,8
Tussenkost ziekenfonds in medicijnen en dokter	7,4	40,7	51,9
Kinderbijslag	8,1	49,0	42,9
Studiebeurzen	8,7	43,6	47,6

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
Wluitkering	.389	.6428
Arbeidsongeschiktheid	.575	.6206
OCMWuitkering	.298	.6688
Pensioen	.559	.6300
Tussenkost ziekenfonds in medicijnen en dokter	.517	.6366
Kinderbijslag	.554	.6190
Studiebeurzen	.477	.6383
Totale Cronbachs alfa		.6716
	Verklaarde variantie	34.6%
	Eigenwaarde	2.419

9.9 Negatieve Perceptie SZ

Belangrijk in het onderzoek is de perceptie van de verzorgingsstaat. Zien de mensen dit instituut eerder als voordelig of nadelig voor de samenleving en de mensen die er deel van uitmaken? Onderstaande schaal is gedeeltelijk gebaseerd op vragen uit de APS-enquête en suggesties van collega Van Oorschot van de Universiteit van Tilburg. Deze schaal werd verder uitgetest tijdens het vooronderzoek wat een bevredigend meetinstrument opleverde (C's alfa = .81).

	NA	M	A
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen lui worden	38,6	26,2	35,2
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven	48,4	25,1	26,6
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer voor zichzelf zorgen	52,1	26,4	21,5
De sociale uitkeringen komen grotendeels ten goede aan mensen die het helemaal niet nodig hebben	42,1	34,6	23,2
De SZ zorgt ervoor dat de economie in het slop geraakt	58,3	28,5	13,2
Door de SZ stijgt de werkloosheid	46,4	28,0	25,6

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen lui worden	.773	.7481
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer om elkaar geven	.686	.7678
De verzorgingsstaat zorgt ervoor dat mensen niet meer voor zichzelf zorgen	.731	.7581
De sociale uitkeringen komen grotendeels ten goede aan mensen die het helemaal niet nodig hebben	.510	.7962
De SZ zorgt ervoor dat de economie in het slop geraakt	.537	.7899
Door de SZ stijgt de werkloosheid	.585	.7823
Totale Cronbachs alfa		.8050
	Verklaarde variantie	50.8%
	Eigenwaarde	3.046

9.10 Positieve Perceptie Sociale Zekerheid

Naast de negatieve perceptie werd ook de positieve perceptie van de verzorgingsstaat bevraagd.

	NA	M	A
Door het stelsel van sociale zekerheid wordt maatschappelijke onrust voorkomen	17,7	31,7	50,5
SZ zorgt ervoor dat grootschalige armoede en ellende vermeden worden	16,0	19,5	64,4
Door SZ wordt voor velen het leven vrijer en aangener	13,4	27,2	59,4
Door de SZ krijgt iedereen een kans om iets van zijn leven te maken	19,1	28,9	52,0

	Factor-lading	Cronbachs α if item is deleted
Door het stelsel van sociale zekerheid wordt maatschappelijke onrust voorkomen	.462	.7408
SZ zorgt ervoor dat grootschalige armoede en ellende vermeden worden	.700	.6346
Door SZ wordt voor velen het leven vrijer en aangenamer	.736	.6348
Door de SZ krijgt iedereen een kans om iets van zijn leven te maken	.663	.6695
Totale Cronbachs alfa		.7324
Verklaarde variantie	55.8%	
Eigenwaarde	2.234	

9.11 Verbondenheid

Onderstaande schaal peilt naar de mate waarin de mensen van oordeel zijn dat ze het geluk van anderen nodig hebben om zelf gelukkig te kunnen zijn. Die houding wordt ook omschreven als ontologisch collectivisme.

	NA	M	A
Ik voel me pas echt goed als ik me samen met anderen voor iets kan inzetten	6,8	30,0	63,2
Belangrijk in het leven is voelen dat men er niet alleen voorstaat	2,8	7,7	89,5
Mensen kunnen pas echt vrij zijn als niemand wordt uitgesloten	9,1	21,7	69,2
Ik voel me pas gelukkig als ik voor anderen iets kan doen zonder dat ik er noodzakelijk iets voor terugkrijg	6,4	25,2	68,4
Als er grote ongelijkheid is in de samenleving, kunnen mensen niet echt vrij zijn	11,9	26,5	61,6
De mens heeft het geluk van zijn medemensen nodig	7,5	19,8	72,6

	Factor- lading	Cronbach s α if item is deleted
Ik voel me pas echt goed als ik me samen met anderen voor iets kan inzetten	.648	.7486
Belangrijk in het leven is voelen dat men er niet alleen voorstaat	.635	.7511
Mensen kunnen pas echt vrij zijn als niemand wordt uitgesloten	.631	.7468
Ik voel me pas gelukkig als ik voor anderen iets kan doen zonder dat ik er noodzakelijk iets voor terugkrijg	.708	.7342
Als er grote ongelijkheid is in de samenleving, kunnen mensen niet echt vrij zijn	.556	.7627
De mens heeft het geluk van zijn medemensen nodig	.535	.7667
Totale Cronbachs alfa		.7843
	Verklaarde variantie	48.7%
	Eigenwaarde	2.921

9.12 Nieuwe breuklijn

De nieuwe breuklijn bevat 4 schalen: ethnocentrisme, antipolitieke houdingen, autoritarisme en utilitair individualisme. Deze schalen zijn reeds in vorig onderzoek bevraagd.

9.12.1 Ethnocentrisme

	NA	M	A
Migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen	44,5	32,6	22,9
De migranten dragen bij tot de welvaart van ons land	50,9	32,8	16,4
De gastarbeiders komen hier profiteren van onze sociale zekerheid	28,2	32,4	39,5
Ik ben racist	71,6	20,4	8,0
De aanwezigheid van verschillende culturen verrijkt onze samenleving	24,0	31,2	44,8

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
Migranten zijn over het algemeen niet te vertrouwen	.781	.7171
De migranten dragen bij tot de welvaart van ons land	-.581	.7668
De gastarbeiders komen hier profiteren van onze sociale zekerheid	.703	.7378
Ik ben racist	.569	.7702
De aanwezigheid van verschillende culturen verrijkt onze samenleving	-.637	.7517
Totale Cronbachs alfa		.7892
	Verklaarde variantie	54.3%
	Eigenwaarde	2.717

9.12.2 Antipolitieke houdingen

	NA	M	A
Het parlement is een machteloze praatbarak, je kunt het beter afschaffen	50,5	27,6	21,9
Men moet de politiek gewoon afschaffen en het land laten besturen door wijze mensen	54,2	19,8	26,0
Zonder politieke partijen zou het in ons land veel beter gaan	54,4	24,9	20,7
Ik heb politiek niet nodig	35,5	28,4	36,2
Politici zouden geen minister mogen worden	45,2	31,7	23,1
Laat het land besturen door experts en specialisten, niet door politici	38,9	30,3	30,8

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
Het parlement is een machteloze praatbarak, je kunt het beter afschaffen	.717	.8693
Men moet de politiek gewoon afschaffen en het land laten besturen door wijze mensen	.864	.8768
Zonder politieke partijen zou het in ons land veel beter gaan	.837	.8808
Ik heb politiek niet nodig	.736	.8943
Politici zouden geen minister mogen worden	.804	.8852
Laat het land besturen door experts en specialisten, niet door politici	.744	.8932
Totale Cronbachs alfa		.9084
Verklaarde variantie	68%	
Eigenwaarde	4.077	

9.12.3 Autoritarisme

	NA	M	A
Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de 2 belangrijkste deugden die kinderen moeten leren	19,6	21,7	58,8
Er zijn 2 soorten mensen: sterken en zwakkelingen	44,1	23,2	32,7
We hebben nood aan sterke leiders die ons voorschrijven wat we moeten doen	56,7	23,1	20,2
Als de mensen minder zouden praten en harder zouden werken zou alles beter gaan	46,8	24,3	28,9

	Factor- lading	Cronbach α if item is deleted
Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de 2 belangrijkste deugden die kinderen moeten leren	.550	.6377
Er zijn 2 soorten mensen: sterken en zwakkelingen	.651	.5949
We hebben nood aan sterke leiders die ons voorschrijven wat we moeten doen	.598	.6173
Als de mensen minder zouden praten en harder zouden werken zou alles beter gaan	.575	.6272
Totale Cronbachs alfa		.6849
Verklaarde variantie	51.4%	
Eigenwaarde	2.057	

9.12.4 Utilitair individualisme

	NA	M	A
De mensheid, onze naasten, solidariteit... wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen	55,9	25,3	18,8
Omdat men altijd water bij de wijn moet doen als men met anderen omgaat, gaat men best niet teveel met anderen om	74,9	15,5	9,6
Wat telt zijn geld en macht, de rest zijn praatjes	59,6	17,8	22,6
Het nastreven van je persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met je medemensen	73,9	17,6	8,5

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
De mensheid, onze naasten, solidariteit... wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn belangen verdedigen	.608	.6504
Omdat men altijd water bij de wijn moet doen als men met anderen omgaat, gaat men best niet teveel met anderen om	.674	.6226
Wat telt zijn geld en macht, de rest zijn praatjes	.559	.6777
Het nastreven van je persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met je medemensen	.650	.6298
Totale Cronbachs alfa		.7069
Verklaarde variantie	54.1%	
Eigenwaarde	2.164	

9.13 Onbehagen

Onbehagen is een metafactor die bestaat uit de schalen negatief toekomstbeeld en onveiligheidsgevoelens.

9.13.1 Negatief toekomstbeeld

	NA	M	A
Zoals de toekomst er nu uitziet is het nauwelijks verantwoord kinderen op de wereld te zetten	54,1	24,1	21,8
Alles samen genomen heb ik toch wel vertrouwen in de toekomst	13,0	30,4	56,5
Het is beter van dag tot dag te leven en de toekomst te laten voor wat ze is	40,7	25,4	33,9
Het beste hebben we reeds gehad, in de toekomst kan het alleen maar slechter worden	61,9	23,2	14,9

	Factor-lading	Cronbach α if item deleted
Zoals de toekomst er nu uitziet is het nauwelijks verantwoord kinderen op de wereld te zetten	.722	.5121
Alles samen genomen heb ik toch wel vertrouwen in de toekomst	-.583	.5871
Het is beter van dag tot dag te leven en de toekomst te laten voor wat ze is	.322	.6994
Het beste hebben we reeds gehad, in de toekomst kan het alleen maar slechter worden	.685	.5189
Totale Cronbachs alfa		.6529
Verklaarde variantie	50.4%	
Eigenwaarde	2.014	

9.13.2 Onveiligheidsgevoel

	NA	M	A
Het is vandaag de dag te onveilig om kinderen alleen op straat te laten	14,5	20,8	64,7
Uit angst dat ik word overvallen sluit ik altijd onmiddellijk mijn wagen als ik instap	43,5	20,9	35,5
's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn	13,1	19,0	67,9
De laatste 10 jaar zijn de straten onveiliger geworden	9,4	14,6	75,9
De politie en rijkswacht zijn niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen	17,6	24,2	58,2
's Avonds en 's nachts doe ik de deur niet open als er gebeld wordt	34,3	22,4	43,3
In deze tijd is een alarmsysteem geen overbodige luxe	13,9	22,0	64,1
Als ik op vakantie ga, durf ik mijn huis niet onbewaakt achter laten	31,1	24,5	44,4

	Factor- lading	Cronbach α if item deleted
Het is vandaag de dag te onveilig om kinderen alleen op straat te laten	.611	.8668
Uit angst dat ik word overvallen sluit ik altijd onmiddellijk mijn wagen als ik instap	.703	.8582
's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn	.796	.8507
De laatste 10 jaar zijn de straten onveiliger geworden	.745	.8561
De politie en rijkswacht zijn niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen	.611	.8668
's Avonds en 's nachts doe ik de deur niet open als er gebeld wordt	.679	.8601
In deze tijd is een alarmsysteem geen overbodige luxe	.660	.8619
Als ik op vakantie ga, durf ik mijn huis niet onbewaakt achter laten	.699	.8576
Totale Cronbachs alfa		.8752
Verklaarde variantie	54%	
Eigenwaarde	4.326	

10 Bibliografie van de voor dit onderzoek geraadpleegde werken

Adam, B., U. Beck, et al. (2000). The Risk Society and Beyond. Critical Issues for social theory. London, SAGE Publications.

Aguilar, R. and B. Gustafsson (1988). "Public opinion about social assistance in Sweden." European Journal of Political Research **16**: 251-276.

Anderberg, D. (2000). "Occupational risks, social insurance and investments in education." Journal of Population Economics **13**: 425-441.

Andries, M. (1997). "The Activating Welfare State: From Welfare to Workfare? Developments in Belgium and the United States." Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen **42**(2): 119-145.

Arts, W., P. Hermkens, et al. (1995). "Anomie, Distributive Injustice and Dissatisfaction with Material Well-Being in Eastern Europe." International Journal of Comparative Sociology **36**: 1-2.

Astier, I. (1996). "Between Right and Biography: The Terms of a Compensation." La Revue du MAUSS **7**: 225-233.

Austin, M. A., P. A. Peyser, et al. (2000). "The Interface of Genetics and Public health: Research and educational challenges." Annual Reviews Public Health **21**: 81-99.

- Baggette, J., R. Y. Shapiro, et al. (1995). "The Polls-Poll Trends: Social Security-An Update." The Public Opinion Quarterly **59**(3): 420-442.
- Baker, T. (2000). "Insuring Morality." Economy and Society **29**(4): 559-577.
- Bay, A.-H. (1996). "In the Eye of the Beholder. Opinions on Welfare and Justice in Comparative Perspective (book review)." Acta Sociologica **39**(3): 328-330.
- Bean, C. and E. Papadakis (1998). "A Comparison of Mass Attitudes towards the Welfare State in Different Institutional Regimes, 1985-1990." International Journal of Public Opinion Research **10**(3): 211-236.
- Beland, D. (1998). "Welfare State, Liberalism and Social Links. The French Experience: From Solidarism to the "Return" of Solidarity." Cahiers de recherche sociologique **31**: 145-164.
- Berg, J. M. A. V. d. b.-V. d. (2000). "Erfelijkheidsonderzoek en chronische ziekten. Een ethische reflectie." Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen **78**: 88-92.
- Billings, P. R., M. A. Kohn, et al. (1992). "Discrimination as a Consequence of Genetic Testing." American Journal of Human Genetics **50**: 476-482.
- Boomen, M. v. d. (1995). "De genetisering van het wereldbeeld." De Helling **8**(1).
- Conrad, P. (1997). "Public Eyes and Private Genes: Historical Frames, News constructions and social problems." Social Problems **44**(2): 139-154.
- Conrad, P. (1999). "A mirage of genes." Sociology of Health and Illness **21**(2): 228-241.
- Conrad, P., J. Gabe, et al. (1999). Sociological perspectives on the New Genetics. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Dam, P. V., H. J. J. Leenen, et al. (1992). Rapport van de werkgroep 'Standpunt eigen betalingen in de gezondheidszorg'. Den Haag: 18.
- Damme, K. V., L. Casteleyn, et al. (1999). "Developing a methodology for comparative ethical analysis of health related practices in different fields and countries." European journal of Oncology **4**(5): 523-529.
- D'Anjou, L. J. M., A. Steijn, et al. (1995). "Social Position, Ideology, and Distributive Justice." Social Justice Research **8**(4): 351-384.
- Dean, M. (1998). "Risk, Calculable and Incalculable." Soziale Welt **49**: 25-42.

- Deber, R., A. Gildiner, et al. (1999). "Why private Health insurance. Insurance made easy." Canadian Medical association Journal **161**(5): 539-542.
- Dillion, Y. A. (1999). Does Racism Really Matter? An Analysis of White Americans' Attitudes toward Welfare Spending.
- Edlund, J. (1999). "Trust in Government and Welfare Regimes: Attitudes to Redistribution and Financial Cheating in the USA and Norway." European Journal of Political Research **35**: 341-370.
- Elchardus, M. en K. Pelleriaux (2001), De nieuwe sociale kwestie. Begripsverduidelijking en discussienota. TOR 2001/1
- Eggleston, K. (2000). "Risk Selection and Optimal health Insurance-Provider Payment Systems." Journal of Risk and Insurance **67**(2): 173-196.
- Eme, B. and J.-L. Laville (1996). "For a Debate on the Conditions of Acting Unconditionally." La Revue du MAUSS **7**: 383-391.
- Ericson, R., D. Barry, et al. (2000). "The Moral Hazards of Neo-liberalism: lessons from the private insurance industry." Economy and Society **29**(4): 532-558.
- Evers-Kiebooms, G. (1999). Predictief genetisch testen: ethische en psychologische aspecten van het kennen van de eigen medische toekomst. Tweejaarlijkse conferentie van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek, Garant.
- Evers-Kiebooms, G., M. Welkenhuysen, et al. (2000). "The psychological complexity of predictive testing for late onset neurogenetic diseases and hereditary cancers: implications for multidisciplinary counselling and for genetic education." Social Science and Medicine **51**: 831-841.
- Ewald, F. (1999). Genetics, Insurance and Risk. Genetics and Insurance. T. McGleenan, W. U., E. T. and (eds). Oxford, BIOS Scientific Publishers Limited.
- Feather, N. T. (1994). "Human Values and Their Relation to Justice." The Journal of Social Issues **50**(4): 129-151.
- Feldman, R. and B. Dowd (2000). "Risk Segmentation: goal or problem." Journal of Health Economics **19**(4): 499-512.
- Ferge, Z. (1997). "The Changed Welfare Paradigm: The Individualization of the Social." Social Policy and Administration **31**(1): 20-44.
- Fitzgerald, J. (1998). "Geneticizing disability: the human genome project and the commodification of self." Issues in Law and Medicine **14**(2): 147-164.

- Fix, E. (1998). Voluntary Associations and the Development of the Modern Welfare State in a Comparative Perspective.
- Galjaard, H. (2000). De Maakbare Mens. Lezing ter gelegenheid van de Openingszitting van het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen.
- Geller, L. N., J. S. Alper, et al. (1996). "Individual, Family and Societal Dimensions of Genetic Discrimination: A Case Study Analysis." Science and Engineering Ethics **2**(1): 71-88.
- Gellman, R. (2001). "Seeking medical record privacy? Try renting a movie instead." GeneLetter **2**(14).
- Godard, B. (1999). Genetic tests and insurance or employment: technical, social and ethical issues. Discussion paper, European Society of Human Genetics
- Halowell, N. (1999). Doing the right thing: genetic risk and responsibility. Sociological perspectives on the New Genetics. P. Conrad, J. Gabe and (eds). Oxford, Blackwell Publishers Ltd.
- Hemerijck, A. and K. Van Kersbergen (1997). "A Miraculous Model? Explaining the New Politics of the Welfare State in the Netherlands." Acta Politica **32**(3): 258-280.
- Hemerijck, A. and J. Visser (1999). "The Dutch Model: An Obvious Candidate for the "Third Way"?" Archives Europeennes de Sociologie **40**(1): 103-121.
- HGAC (1997). The implications of Genetic Testing for Employment.
- HGAC and H. G. A. Commission) (1997). The Implications of Genetic Testing for Insurance: 24.
- Hicks, A., J. Misra, et al. (1995). "The Programmatic Emergence of the Social Security State." American Sociological Review **60**(3): 329-349.
- Horstman, K. (2000). "Preventie na 2000: tussen wetenschap en het goede leven." TSG **78**(2): 108-113.
- Horstman, K. and D. Elfahmi (2001). "Risicoselectie bij particuliere verzekeringsmaatschappijen: de speelruimte van medische adviseurs." voorlopige versie.
- Houtman, D. (1991). "Werkloosheid, arbeidsplicht en sociale rechtvaardigheid. Oordelen over de rechten en plichten van werklozen." Sociologische Gids **38**(3): 144-161.
- Houtman, D. (1992). Sociale Ongelijkheid, Maatschappijbeelden en Oordelen over de Rechten en Plichten van Werklozen. Paper voor de Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen Amsterdam, 28 en 29 april 1992: subtema 'Moraal en Overschrijding'. Rotterdam, RISBO; E.U.R.: 1-39.

- Houtman, D. (1996). "De sociale constructie van werkloosheid: Rechtvaardigheidsoordelen over sociale zekerheid." Sociologische Gids **43**(5): 328-348.
- Houtman, D. (1997). "Welfare State, Unemployment, and Social Justice: Judgments on the Rights and Obligations of the Unemployed." Social Justice Research **10**(3): 267-288.
- Husted, J. (1999). Insurance, genetics and solidarity. Genetics and Insurance. T. McGleenan, W. U., E. T. and (eds). Oxford, BIOS Scientific Publishers Limited.
- Irwin, S. (1996). "Age Related Distributive Justice and Claims on Resources." The British Journal of Sociology **47**(1): 68-92.
- Jeffords, J. M. and T. Daschle (2000). "Political Issues in the Genome Era." Science Magazine.
- Kangas, O. E. (1997). "Self-interest and the Common Good: The Impact of Norms, Selfishness and context in Social Policy Opinions." Journal of socio-economics **26**(5): 475-494.
- Kangas, O. E. (1998). The Ants and the Grasshopper: Popular Attitudes on Deservingness in Australian and Finnish Social Policy.
- Khoury, M. J. (2001). "Nature versus nurture: An unnecessary debate." GeneLetter **2**(14).
- Korpi, W. and J. Palme (1998). "The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries." American Sociological Review **63**(5): 661-687.
- Launis, V. (1999). Genetic discrimination. Genetics and Insurance.
- Lippl, B. (1998). Justice Ideologies, Income-Justice, and the Welfare State: A Comparison of Justice Ideologies and the Perceived Justice of Income in the United States, West Germany, and the Netherlands.
- Lupton, D. (1999). Risk. London, Routledge.
- Maarle, M. V., M. Stouthard, et al. (2000). "Genetische screening en verzekeringen. Draggers van FH ondervinden problemen." Medisch Contact **55**(10): 360-362.
- Mahowald, M. B., M. S. Verp, et al. (1998). "Genetic Counseling: clinical and ethical challenges." Annual Reviews of Genetics **32**(1): 547-562.
- McEwen, J. E., K. McCarty, et al. (1993). "A Survey of Medical Directors of Life Insurance Companies Concerning Use of Genetic Information." American Journal of Human Genetics **53**: 33-45.
- McGleenan, T. (1999). "Genetic testing and the insurance industry." .
- McGleenan, T. (1999). Insurance, genetics and the law.

- McGleenan, T., W. U., et al. (1999). Genetics and Insurance. Oxford, BIOS Scientific Publishers Limited.
- McGleenan, T. and U. Weising (1999). "Policy options for Health and life Insurance in the era of Genetic Testing." .
- Moody, G. A. and J. F. Mayberry (1996). "Life insurance and inflammatory bowel disease: is the discrimination against patients?" International Journal of Colorectal Disease **11**: 276-278.
- Mothe, D. (1996). "Pretext as an Element of Socialization Facing the Void of Precarious Inactivity." La Revue du MAUSS **7**: 199-204.
- Murthy, A., A. Dixon, et al. (2001). "Genetic testing and insurance." Journal of the Royal Society of Medicine **94**: 57-60.
- NIPO (2000). NIPO-enquête Genetische modificatie in opdracht van de Volkskrant. De Volkskrant.
- Nordlund, A. (1997). "Attitudes towards the welfare state in the Scandinavian countries." Scandinavian Journal of social welfare **6**: 233-246.
- Novas, C. and N. Rose (2000). "Genetic risk and the birth of the somatic individual." Economy and society **29**(4): 485-513.
- O'Malley, P. (2000). "Uncertain subjects: risks, liberalism and contract." Economy and Society **29**(4): 460-484.
- Omenn, G. S. (2000). "Public health Genetics: An emerging interdisciplinary field for the Post-genomic Era." Annual Reviews of public Health **21**: 1-13.
- Pääbo, S. (2001). "The Human Genome and Our View of ourselves." Science Magazine.
- Parsons, E. and A. Paul (1992). "Lay constructions of genetic risk." Sociology of Health & Illness **14**(4): 437-455.
- Pautz, M. (2000). "Risicoselectie in levensverzekeringstarieven. Recente ontwikkelingen." RFI-bulletin oktober 2000.
- Pokorski, R. (1996). "Use of Genetic Tests To Predict and Diagnose Cancer: An Insurance Perspective." Journal of Tumor Marker Oncology **11**(1): 33-44.
- Pokorski, R. J. (1996). "Use of Genetic Tests to Predict and Diagnose Cancers: an Insurance Perspective." Journal of Tumor marker Oncology **11**(1): 33-50.
- Puig-Junoy, J. (1999). "Managing risk Selection Incentives in Health Care Sector Reforms." International Journal of Healt Planning and Managment **14**(4).

- Quadagno, J. (1999). "Creating a Capital Investment Welfare State: The New American Exceptionalism. 1998 Presidential Address." American Sociological Review **64**(1): 1-11.
- Rabinow, P. (1994). *Modern and Counter-Modern: Ethos and Epoch in Heidegger and Foucault*.
- Rai, A. K. (1999). "Reflective choice in Health Care: Using Information Technology to Present Allocation Options." American Journal of Law and Medicine **25**(23): 387-402.
- Rasking, J. (2001). Extra pensioenopbouw breekt solidariteit niet af. De Morgen.
- Resnik, D. B. (1997). "Genetic Engineering and Social Justice: A Rawlsian Approach." Social Theory and Practice **23**(3): 427-449.
- Rock, C. L., J. W. Lampe, et al. (2000). "Nutrition, Genetics and Risks of Cancer." Annual Review of Public Health **21**: 47-64.
- Rossanvallon, P. (1995) *La nouvelle question sociale: repenser l'Etat-providence*, Seuil : Paris, 222 p.
- Rossanvallon, P. (1996). *Etat-Providence et Citoyenneté sociale*: 12.
- Sadeé, T. (2001). Genetisch misleunen. De Volkskrant: Forum & Dossiers. Nederland.
- Schokkaert, E. (2001). "Warm en Koud, solidariteit en verantwoordelijkheid in de ziekteverzekering." : 14.
- Serneels, K. (2001). Big Brother in de genenbank. De Morgen.
- Stone, D. A. (1993). "The Struggle for the Soul of Health Insurance." Journal of Health Politics, Policy and Law **18**(2): 287-317.
- Studdert, D. M. (1999). "Direct Contracts, Data Sharing and Employee Risk Selection: New Stakes for Patient Privacy in Tomorrow's Health Insurance Markets." American Journal of Law and Medicine **25**(23): 233-266.
- Svallfors, S. (1995). "The End of Class Politics? Structural Cleavages and Attitudes to Swedish Welfare Policies." Acta Sociologica **38**(1): 53-74.
- Svallfors, S. (1996). "National Differences in National Identities? An Introduction to the International Social Survey Programme." New Community **22**(1): 127-134.
- Svallfors, S. (1997). "Worlds of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Nations." European Sociological Review **13**(3): 283-304.
- Svallfors, S. (1999). "Political Trust and Attitudes towards redistribution. A Comparison of Sweden and Norway." European Societies **1**(2): 241-268.

- t Hart, H. and W. Jansen (1997). Distributive Justice in the U.S. and Holland, Similarities and Differences.
- Taylor-Gooby, P., H. Dean, et al. (1999). "Risk and the Welfare State." The British Journal of Sociology **50**(2): 177-194.
- Trappenburg, M. (2000). "Lifestyle Solidarity in the Healthcare System." Health Care Analysis **8**(1): 65-75.
- Uhlemann, T. (1999). Genetic engineering and German Health Insurances. Genetic Information: Acquisition, Access and control. A. K. Thompson and R. F. Chadwick. New York, Kluwer Academic.
- Van der Veen, R. (1998). Social Security, Solidarity and Social Cohesion. The Social Consequences of the Managed Liberalization of the Dutch Welfare State.
- Vandenbroucke, F. (2000). "Genetica-revolutie in de gezondheidszorg maakt algemene ziekteverzekering voor iedereen meer dan ooit nodig." Persbericht 5 september 2000.
- Veen, R. v. d. (1998). Solidarity and Social security. The consequences of the decollectivisation of the dutch social security system. ISA XIV World Congress of Sociology, Montreal, Canada.
- Vries, G. d. (1999). "Voorspellende geneeskunde. ethische en politiek-filosofische problemen rond een nieuw medisch paradigma." Ethische perspectieven **9**(3-4): 183-198.
- Vries, G. d. (1999). "Wordt gezondheid een verdienste?" Amsterdams sociologisch Tijdschrift **26**(3): 423-430.
- Weising, U. (1999). Genetic discrimination and insurance in practice. Genetics and insurance.
- Weising, U. (1999). "Social and private systems of health insurance." .
- Wertz, D. C. W. (2000). "Buying a home? Check your DNA at the door." GeneLetter.
- Wijnen, A. v. (1995). "De maatschappelijke effecten van genetisch onderzoek. Over misbruik, keuzemogelijkheden en verplichtingen." Medisch contact **50**(38): 1192-1195.

VRAGENLIJST